

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra rusistiky

PŮVOD RUSKÝCH NÁZVŮ MĚSÍCŮ
VE SROVNÁNÍ S ČEŠTINOU

Bakalářská práce

Autor: **Petr Dynžík**

Vedoucí práce: **prof. Alla Arkhanhelska DrSc.**

Olomouc

2024

Poděkování:

Děkuji svým rodičům, za všechnu jejich podporu po celou délku studia. Dále chci poděkovat všem svým pedagogům. Zvláštní dík pak náleží profesorce Alle Arkhangelské za odborné vedení bakalářské práce a poskytování cenných rad, které vedly k vypracování této práce.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „PŮVOD RUSKÝCH NÁZVŮ MĚSÍCŮ“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 9. 5.2024

Podpis

Obsah

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		1
ÚVOD		1
TEORETICKÁ ČÁST		2
1. Etymologie		2
1.1. Vznik pojmenovávacích jednotek.....		3
1.1.1. Motivace		3
1.2. Onomaziologická stavba slova		4
1.3. Pojmenování motivovaná a nemotivovaná.....		4
1.4. Problematika původu slov		4
1.5. Problematika rekonstrukce názvů předkřesťanských měsíců.....		5
1.6. Problematika zařazení měsíců do křesťanského systému měsíce.....		6
1.6.1. Zdvojení měsíců v kalendářním roce.....		7
1.6.2. Problematika 13. měsíce.....		9
2. Historický vývoj názvů měsíců		9
2.1. Ruské historické prameny.....		9
2.1.1. Problematika o původu dochovaných názvů		11
2.1.2. Otázka slovanské jednoty v názvosloví.....		12
2.1.3. Názvy vycházející z Bulharska.....		13
3. Změny ruského kalendáře napříč historií		14
VÝZKUMNÁ ČÁST		15
1. 1. měsíc roku		15
1.1. Ruský „просинец“.....		15
1.2. český prosinec.....		15
1.3. leden.....		16
2. 2. měsíc roku		17
2.1. сечень		18
2.2. лютый.....		19
2.3. свадебный		19
2.4. únor		20
3. 3. měsíc roku		20
3.1. ruský березень.....		20
3.2. český březen.....		21
3.3. березол, березовик		21
3.4. сухой a сушец.....		21
4. 4. měsíc roku		22
4.1. травень		22
4.2. duben.....		23
4.3. jareč.....		23

5.	5. měsíc roku.....	23
5.1.	ruský květen, цвѣтенъ, цвѣтенъ	23
5.2.	český květen.....	24
6.	6. měsíc roku.....	24
6.1.	ruský červenъ	24
6.2.	český červen.....	25
6.3.	izok, изок.....	25
7.	7. měsíc roku.....	26
7.1.	липень, липец	26
7.2.	červenec	27
7.3.	сенокос, сенозорник, косень	28
8.	8. měsíc roku.....	28
8.1.	ruský серпень	28
8.2.	český srpen.....	29
8.3.	живень.....	29
8.4.	жнейский.....	30
9.	9. měsíc roku.....	30
9.1.	вресень	31
9.2.	ruský зарев а зарник	32
9.3.	české září.....	32
9.4.	жолтень	32
10.	10. měsíc roku.....	32
10.1.	ruský руень.....	33
10.2.	český říjen.....	33
11.	11. měsíc roku.....	33
11.1.	грудень	34
11.2.	český hruden	34
11.3.	ruský листопад а листогной.....	35
11.4.	český listopad.....	35
11.5.	паздерник.....	35
12.	12. měsíc roku.....	36
12.1.	студень	36
12.2.	солонovorot	37
	Závěr	38
	Резюме	40
	LITERATURA	42

Úvod

Cílem této bakalářské práce je vyhledat a prozkoumat původ českých a ruských názvů měsíců a posléze dané výsledky vzájemně porovnat. V práci jsou využity dostupné české a ruské etymologické slovníky a odborné články, aby byla prezentována co možná nejúplnější a objektivní informace. Dané téma mě zaujalo, poněvadž mám zájem o historii. Svůj zájem o ni promítám do všech aspektů života. Téma, kde jde o historii vývoje názvů ve dvou jazycích, jsem využil jako možnost se obohatit o nové informace. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, a to do teoretické a praktické.

V teoretické části je důležité si představit a vymezit základní pojmy. První podkapitola se zaměřuje na etymologii jako na vědu, která se danou problematikou zabývá a souvisí s představením problematiky původu slov. Zmíněná problematika totiž popisuje komplexnost a různorodost jevů či způsobů, které mohou mít vliv na vznik slova jako takového. Třetí podkapitola je věnována historickému vývoji názvů měsíců v ruském prostředí a ukážeme si, jaké skutečnosti měly vliv na podobu daných názvů, které se uchovaly v těchto jazycích až dodnes.

Praktická část je zaměřena především na systematický rozbor jednotlivých názvů. Při rozboru budou využity dostupné etymologické slovníky. Každý měsíc v kalendářním cyklu nese v sobě unikátní sémantickou a historickou hodnotu, která je odrazem specifických kulturních a společenských kontextů v rámci daného jazykového společenství. Během analýzy se zaměříme na identifikaci základů, motivací a významů jednotlivých lexikálních jednotek s cílem odkrýt jejich historické a kulturní původy a vývojové trajektorie. Zvláštní pozornost bude věnována potenciálním paralelám a odlišnostem mezi názvy v češtině a ruštině ale i mezi etymologickými slovníky samotnými.

Cílem této práce je nejen prostudovat a porovnat původ českých a ruských názvů měsíců v roce, ale také osvětlit jejich historický a kulturní kontext. Doufám, že tato práce přispěje k hlubšímu porozumění vztahu mezi jazykem, historií a kulturou a bude inspirací pro další zkoumání této zajímavé problematiky.

Teoretická část

1 Etymologie

Jedná se o diachronní jazykovědnou disciplínu, která se zabývá původem slov. To zahrnuje jak slova s triviálním původem, která jsou snadno identifikovatelná, tak i ta, jejichž spojitost se určuje obtížněji. Úspěšné zkoumání původu slov vyžaduje srovnávání daného slova v různých časových obdobích a jeho variant v různých dialektech. Výsledky takového zkoumání jsou pak popsány ve specializovaných slovnících, kterým jinak říkáme slovníky Etymologické. Stejně se tak ale nesmí být opomenuta možnost porovnávání zkoumaných slov i se slovními variantami v jiných jazycích, zejména s těmi, které jsou geneticky příbuzné a společně tvoří jazykovou rodinu. V případě těchto jazykových rodin se předpokládá existence společného výchozího bodu všech jazyků. Někdy se takový bod nazývá společný prajazyk. Tato metoda je známá historickosrovnávací jazykověda. Právě ta společně s etymologií se začíná rozvíjet v 19. století, i když úvahy o původu slov máme zachované už od Platóna ze starověkých Athén.¹ Dané srovnávací analýzy ovšem jsou omezeny například skutečností, kdy zmíněné odborné slovníky zkoumají etymologii pouze současné slovní zásoby, či se musíme spoléhat na existenci dochovaných písemných pramenů. Současným jediným pracovištěm se specializací na etymologii je Etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český v Brně.

Cílem etymologie je tedy rekonstrukce původní formy zkoumaného slova do formy společné pro celou jeho jazykovou rodinu. Právě původní forma zkoumaného kořene nám může odhalit jeho další nebo kdysi hlavní významy, které měly pro tehdejší lidi. Na příkladu slova „dobytek“ si můžeme ukázat, že v původní formě mělo synonymní výraz jako peníze nebo platidlo. Tuhle mnohoznačnost navíc sdílí také další evropské jazyky i z jiných jazykových rodin jako němčina či angličtina.² Již zmíněná mnohoznačnost se ale pak nemusí zcela vytratit ani v národních jazycích. Buď mohou oba významy koexistovat vedle sebe, nebo jeden převládne nad druhými. Na příkladu vybraného slova víme, že se s jeho synonymními významy setkáváme ještě ve staročeštině.³

1) BACHMANNOVÁ, Jarmila. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 129

2) BACHMANNOVÁ, Jarmila. Tamtéž, s. 128

3) BĚLIČ J. Malý staročeský slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. s. 47

1.1 Vznik pojmenovávacích jednotek

Každý živý jazyk se neustále vyvíjí. To platilo i pro naše jazykové předchůdce, kteří mohli jistá slova přestat využívat, začala tedy zastarávat a bez písemného zápisu zcela zanikají, ale zároveň jsou nahrazována slovy novými. Způsobem, jak se taková slova tvoří, je důležitý pro pochopení dynamiky evoluce jazyka jako takového. Slovní zásoba češtiny se nejčastěji uchyluje k odvozování nebo skládání. Odvozováním rozumíme tvoření za pomoci doplňujících morfémů, k již existujícímu slovo tvornému základu, nejčastěji jde o kořen onoho původního slova. Skládání slov je pak tvořeno ze dvou či více lexikálních jednotek do jednoho. Mimo již zmíněné metody sem ovšem spadá i tzv. přejímání. Tomuto rozumíme pak, jako způsobu, kdy jde o pronikání původně cizích slov do slovní zásoby druhého jazyka. Může jít jak o slova okrajová, tak o slova mezinárodní. Zde můžeme zařadit i slova, která jsou původní ale ožívována nazpět. Slovní zásoba se ale rozšiřuje i o významy které nemusí být nutně spojeny s původním slovem. Tomuto procesu se také říká sémantické tvoření. Tímto procesem pak v jazyce přibývají mnohovýznamová slova. Zahrnujeme sem ale pak i takzvaný rozpad mnohovýznamnosti v homonymii, kde se konkrétní význam slova začne osamostatňovat od slova původního. Nejčastější a nejjednodušší pojmenování je ovšem víceslovné pojmenování, tedy nový název se skládá z dvou a více slov, která samostatně dávají sama o sobě nové významy. Podmínkami tvoření pojmenovávacích jednotek, jejich klasifikací a funkcí se zabývá oddíl nauky o slovní zásobě nazývaný naukou o pojmenování neboli onomaziologie. ⁴

1.1.1 Motivace

Pokud při této práci budou využity etymologické slovníky pro rekonstrukci předkřesťanských názvů měsíců, musíme si znovu připomenout, že se jedná o etymologické slovníky tvořené pro aktuální používanou slovní zásobu. Současný jazyk totiž námi zkoumaná slova již nemusí používat a tím způsobem nebudou ani v etymologických slovnících obsaženy. V takových případech se budeme muset zaměřit na tzv. motivaci, rusky „признак“. Motivace, tedy proč a jak jednotlivé názvy vznikali, mohou být různá. Názvy se mohou vázat k dominantním jevům či rysům jako na příklad k barvě, teplotě, zemědělské i jiné lidské činnosti nebo k přírodním procesům, které se vyskytují v dané části roku.

4) HAUSER, Přemysl. Nauka o slovní zásobě. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 97

1.2 Onomaziologická stavba slova

Jedná se o „*myšlenkový postup od věci k pojmu a jeho pojmenování je takzvaný onomaziologický postup. Předmět, který chceme pojmenovat, zařadíme do příslušné pojmové třídy (onomaziologická báze pojmenování) a pak daný předmět odlišíme onomaziologickým příznakem. Takový příznak může být buď jednoduchý, např. řidi-č, nebo složený, např. vodoměr-ka.*“⁵ V onomaziologickém příznaku se také obráží motivy, které jsou jeho základem a rozhodnou, jaká bude struktura pojmenování. *Ve sdružených pojmenováních zůstane vyjádřen celý dvouslovný příznak, např. nákladní automobil. Ve složeninách je příznak koncentrován v podobě jednoho slova, např. parní loď – parolod'. V odvozeninách se uplatní motivace určujícím přívlastkem: parník.*

1.3 Pojmenování motivovaná a nemotivovaná

Pojmenování motivovaná jsou ta slova, jejichž význam můžeme vysvětlit z jazyka pomocí jiných slov. Motivovaná jsou i všechna pojmenování sdružená a složeniny. Slova, která takto vysvětlit nemůžeme, jsou nemotivovaná neboli značková: dům, židle, mluvit. Sama tato pojmenování mohou být motivujícími pro jiná slova: domek, židlička atp. Motivovanost měříme současným jazykovým povědomím, v pohledu historickém a etymologickém jsou motivovaná i pojmenování, která se dnes jeví jako *značková*.⁶ Zjišťování této motivace nespadá ovšem do současné onomaziologie.

1.4 Problematika původu slov

Původem slov se zabývá Derivologie.⁷ Jedná se o jednu z disciplín jazykovědy, a které popisuje způsoby tvoření slov v jazyce a pomáhá nám popsat proces, kterým slova prošla. V češtině pro tento termín existuje česká varianta slovotvorba. Slovotvorba je jedním ze způsobů obohacování slovní zásoby. Mimo jiné je také spjata s dalšími jazykovědnými disciplínami, jako je lexikologie, morfologie anebo syntax. Při popisování tvorby nových slov se Derivologie opírá o tři způsoby tvoření slov. Jde o derivaci neboli odvozování, kompozici neboli skládání o abreviaci tedy zkracování.

5) HAUSER, Přemysl. Nauka o slovní zásobě. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 98

6) HAUSER, tamtéž.

7) BACHMANNOVÁ, Jarmila. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 107

1.5 Problematika rekonstrukce názvů předkřesťanských měsíců

Problematika rekonstrukce ruských předkřesťanských názvů měsíců dnes nespadá mezi palčivé otázky historické vědy.⁸ Jsou pro to dva důvody. Prvním je fakt, že podvědomě o těchto názvech, již společnost má ponětí. Existují jejich záznamy a jsou tedy známé i bez dalšího výzkumu. Příkladem, kdy se s výkladem předkřesťanského názvosloví můžeme v ruském prostředí setkat, je například kniha „Dějiny ruského státu“ od Nikolaje Michajloviče Karamzina, ve které vysvětluje předkřesťanské názvy podle zvukové podoby se slovesy a podstatnými jmény, typickými pro určitá roční období, a celý kalendář vysvětluje jako paralelní formu kalendáře ze starého Říma.⁹ Takový kalendář se nazývá lunárním a fungoval na principu dvanácti měsíčních cyklů, při kterých se vystřídají všechny roční období. Dále pojmenovává 12 konkrétních názvů a srovnává je s názvy latinskými. Takový výklad je jednoduchý na pochopení a není tím přímo vyvolána potřeba hlubšího zkoumání.

Druhý důvod je pak více pragmatický. Římské názvy měsíců se aktivně používaly v ruském prostředí od počátku křesťanství, a lze tedy říct, že ruský jazyk jednoduše přivykl k názvům, které používá dodnes. Důležité je zde třeba zdůraznit, že nemáme dochované takové pasáže v ruských pramenech, kde by předkřesťanský název byl zmíněn bez dalšího vysvětlení nebo bez římské alternativy.¹⁰ V otázce etymologie názvů měsíců dosud není dosaženo úplné jasnosti. Nicméně je zřejmé, že nějakým způsobem odrážejí charakteristický stav přírody nebo fázi zemědělského cyklu pro daná období. Pokud se bavíme o období slovanské jednoty, pak je nepravděpodobné že by měsíce měly více variant názvů. Z více zdrojů vyplývá, že pro potřebu sladit zemědělské úkony by různé názvosloví působilo kontraproduktivně, pokud jste na výsledku prací životně závislí. Druhý důvod by mohl být čistě mytologický. Vědomí o nadpřirozených silách, které hýbe lunou a mění přírodu kolem vás, by si jistě nebylo radno zahrávat „rouháním“ svévolnou interpretací.¹¹

8) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg University, s. 320

9) KARAMZIN, Nikolaj. Istorija gosudarstva Rossijskogo. Cankt Peterburg: Ejnerling. 1842. s. 27 Dostupné z: <https://shorturl.at/yGU15> (zobrazeno: 29.04.2024)

10) Dolgov. Tamtéž.

11) ŠAUR Vladimir. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 94 Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

Při střídání dominantních jevů v přírodě si všimneme, že se střídají dva extrémy, a to léto a zima. Letní měsíce jsou charakteristické vysokými teplotami, delšími dny a bujnou vegetací, zatímco zimní měsíce jsou typické chladnějším počasím, kratšími dny a klidnou přírodou.¹² Při naší snaze definování dominantních klimatických vlastností, které jsou posléze zachyceny v názvech námi zkoumaných názvů měsíců, nejsou právě zimní a letní měsíce napříč slovanskými jazyky příliš odlišné. Odpovědí může být skutečnost, že předkřesťanští Slované si všímali převážně právě střídání dvou těchto dominantních částí roku a tím dělili rok na léto a zimu s přechody mezi nimi. Mnohem bohatší co do různorodosti budou spadat měsíce právě těchto přechodových období. Například ve středním Rusku se období listopadu shoduje s českým zářím, které by ale přesahovalo až do první poloviny našeho října, a proto ruský název „listopad“ pro nás označuje spíše dřívější období. Totéž platí i pro jarní měsíce. Na příklad české období, typické pro duben se ve středním Rusku objevuje až s příchodem května. Tato různorodost vnímání a názvů přechodových období poukazuje na to, že mimo jiné, i geografické rozdíly mohou výrazně ovlivnit naši percepci času a klimatu. Zatímco některé měsíce mají mezi slovanskými jazyky podobné názvy, je důležité vzít v úvahu lokální klima a tradice, které formovaly tyto názvy a jejich význam.

1.6 Problematika zařazení měsíců do křesťanského systému měsíce.

Pokud se chceme zajímat o správné pochopení předkřesťanských názvů měsíců je otázkou, jak vzájemně korespondovaly tyto názvy a jakým názvům měsíců v juliánském kalendáři tedy odpovídají. Úplný přehled pramenů ve staroslověnském jazyce a středověké písemných materiálů slovanských jazyků umožňuje stanovit následující pravidelnost, kdy ve mnoha případech se stejné jméno vztahovalo k sousedním měsícům. „*Například „просицем“ označovali 12. ale i 1. měsíc, „сечнем“ – 1. a 2., „березнем“ (a jeho analogiemi) - 3. a 4., „цветнем“ nebo „цветнем“ – 4. a 5., „травнем“ – také 4. a 5., „червнем“ – 6. a 7., „вереснем“ nebo „вреснем“ – 8. a 9., „листопадом“ – 10. a 11., „груднем“ – 11. a 12., „студнем“ – 11. a 12.*“¹³

12) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg University, s. 327

13) MOSZYŃSKI, Kazimierz. Kultura ludowa słowian. Krakov: Polska akademja umiejętności. 1934. s. 142
Dostupné z: <https://shorturl.at/acGNX> (Zobrazeno: 29.04.2024)

1.6.1. Zdvojení měsíců v kalendářním roce

Podtrhněme zde, že v otázce časového nesouladu mezi různými měsíci napříč slovanskými jazyky se ovšem povětšinou nejedná pouze o výsledek pozdějších období po rozptýlení Slovanů do různých přírodně-klimatických zón. Mluvíme zde o nesouladu s délkou doby trvání předkřesťanského měsíce vůči měsíci v juliánském kalendáři, který se projevil při snaze se vyrovnat systému křesťanského astronomického kalendáře. Takový nesoulad se pak následně řešil vybráním jednoho z názvů nebo zasazením jednoho názvu do dvou juliánských měsíců za sebou s tím, že se následně druhý se odlišil přidáním jakostního přídavného jména jako: „první, druhý, malý, velký“ nebo ve jméně druhého měsíce se objeví suffix. „*Například v ukrajinštině je leden „січень“, zatímco únor v některých dialektech je „січень другий“ nebo „січенько“. Ve slovenštině může být leden „sečeň velky“, únor „sečeň maly“. V bulharštině je leden „голям сечко“, únor „малък сечко“. Ve starochorvatštině je duben „travanj mali“, květen „travanj veliki“, červenec „srpanj mali“, červenec „srpanj veliki“. Ve slovinštině je duben „traven mali“, květen „traven veliki“, červenec „srpan mali“, srpen „srpan veliki“. V češtině je šestý měsíc červnem a následující červencem s tím že v staročeštině se objevuje i varianta „červen druhý“ nebo „červen veliký“.*¹⁴

Paradoxní by se mohlo zdát, že ne všechny posuny názvů měsíců jsou motivovány rozdíly v klimatických podmínkách, ve kterých se různé slovanské národy ocitly. Příkladem na chronologii českých názvů měsíců všimneme, že proces přesunů názvů probíhal oběma směry. Prosinec a březen přichází o měsíc dřív, a tedy odpovídají měsícům jako u jižních Slovanů. Z druhé strany ale květen, červenec, říjen a listopad fungují opačnou logikou. Takže, pokud bychom přijali logiku spojenou s tím, že názvy měsíců vždy odpovídají charakteristikám daného ročního období, český květen by ve skutečnosti signalizoval opožděné rozkvétání stromů nejen ve srovnání s Balkánem, ale dokonce i ve srovnání se severním Polskem. Český listopad by byl zase pozorován později než na Balkáně, což je ovšem zřejmá nesmyslnost.

14) GUSEV, Viktor. O rekonstrukcii praslavjanskogo kalendarja (K probleme etnogeneza slavjan). Moskva: Izdatelstvo Nauka. 1978. s. 135. Dostupné z: <https://shorturl.at/htGJS> (zobrazeno 29. 04. 2024)

Kromě toho časového nesouladu je ovšem zajímavé že v některých případech se stejné názvy přidělily k stejným měsícům juliánského kalendáře u národů, které se nachází v různých klimatických podmínkách. Za prosinec byl označován stejný měsíc jako v česku, tak i v ukrajinských památkách z 16. století, nebo v starobulharském jazyce. Umístění listopadu je ovšem shodné jen u Bělorusů, Ukrajinců, Poláků, Čechů, Lužičanů a Slovinců.

To znamená, že při utváření místních názvu pro křesťanský kalendář neexistuje stejný postup. Možnost přiřazení toho samého názvu v jednom jazyce k jednomu a v jiných jazycích k jinému měsíci je vysvětlena tím, že původně, před rozptýlením Slovanů, se stejné jméno objektivně vztahovalo i na sousední měsíce křesťanského kalendáře. Tato okolnost, která se na první pohled může zdát, jako komplikace, se ve skutečnosti stává spíše řešením tohoto problému. Příčinu naší pozorované pravidelnosti je třeba hledat ve skutečnosti, že hranice slovanských měsíců nemusely souhlasit s hranicemi římských měsíců¹⁵.

Dalším vysvětlením, proč ruské názvy mohly měnit svou pozici v porovnání s českým názvoslovím, je fakt, že juliánský se oproti astronomickému kalendáři zpožďuje. Konkrétně jde o jeden den každých 128 let. Šaur upřesňuje, že u starých předkřesťanských Slovanů období jednoho měsíce chápali jako časový úsek: „*období od novoluní k novoluní*“.¹⁶ Tím se například datum zimního slunovratu postupně posouvalo z původního, pro nás 21. prosince nazpět do poloviny onoho měsíce. Takže v době, kdy mniši-překladaelé přiřazovali názvy měsíců juliánského kalendáře k názvům obecně slovanským, mohl začátek a konec slovanského měsíce připadat přibližně na polovinu nebo mohl zasahovat menší částí do dalších měsíců křesťanského kalendáře. Nyní je pochopitelné, proč překladaelé, kteří si osvojili řecko-latinské názvy měsíců a přiřazovali k nim předkřesťanské slovanské názvy, nevyhnutelně museli dávat podobná názvy k sousedním měsícům onoho kalendáře. Z toho samého důvodu mohla být později u různých slovanských národů původní jména přiřazena různým měsícům.

15) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University. S. 326. Dostupné z: <https://shorturl.at/imvzI> (zobrazeno: 07. 05. 2024)

16) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 94 Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

1.6.2. Problematika 13. měsíce

Šaur tvrdí, že u starých Slovanů bylo 12 stálých měsíců, ale aby bylo možné sladit lunární měření času se slunečním cyklem, bylo nutné přibližně jednou za tři roky vložit měsíc mimo ustálené pořadí. Přijímáme-li hypotézu Šaura o proměnlivém dvanáct až třinácti měsíčním kalendáři, měla by být tato hypotéza doplněna úvahou Prozorovského, který vysvětluje, že mezi známými kalendáři, dokonce i mezi národy, které jinak disponovaly vyvinutým systémem pro měření času, se dlouho žádná konkrétní pravidla pro vkládání dodatečných měsíců neuplatňovala. Takový 13. měsíc musel být vkládán v závislosti na praktických potřebách při zemědělských pracích a je obtížné předpokládat, že by se u starých Slovanů objevil jiný, pravidelný charakter. Pokud bychom se snažili definovat dobu, kdy ono vkládání dodatečného měsíce probíhalo, tak nalezneme dvě varianty. Buď se tak muselo dít před začátkem 1. měsíce roku nebo před začátkem sklizně. To pravděpodobně vysvětluje také, proč se dvojí názvy měsíců vyskytovaly především v předvečer těchto dvou termínů. Na příkladu češtiny, srpnu předchází dva měsíce s podobnými názvy, a to červen a červenec. Vedle těchto dvou zmíněných období, mohlo být vkládání 13. měsíce také synchronizováno s termíny jarní nebo podzimní rovnodennosti. V tomto případě se například objevovaly synonymní názvy jako „traveň“ a „květen“.¹⁷

2 Historický vývoj názvů měsíců

2.1 Ruské historické prameny

Jedním z druhů dochovaných pramenů jsou texty liturgické. Ve středověku to byla právě církev, kde najdeme největší podíl gramotných lidí a zároveň se s nejstaršími dochovanými prameny psanými národními jazyky setkáváme právě v církevním prostředí. Většinou mohlo jít o pomůcky při studiu. Tak zvané glosy jsou nejčastějším případem prvotního výskytu národních jazyků v psané formě. V případě, že se zajímáme o výskyt čistě předkřesťanských názvů měsíců, musíme se v ruském prostředí zaměřit výhradně na Menologia. Ono menologium, rusky „месяцеслов“, je liturgická kniha ortodoxních církví, kde jsou podrobně popsány životopisy světců. Jde o texty, které jsou chronologicky uspořádány právě podle jednotlivých měsíců.

17) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 94
Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

Další skupinou historických pramenů jsou pak dochovaná historická díla a texty, která mají v sobě uchovány předkřesťanské názvy měsíců. Do této skupiny spadají jak prameny původem z Bulharska, tak prameny čistě východoslovanské provenience.

Haličské evangelium a jeho součástí i dochované Menologium je právě jedním z oněch, ve kterých se názvy měsíců uchovaly. Bylo sepsáno v roce 1357. Odsud zde později také Karamzin přebírá ony názvy a zapisuje je do své knihy „Dějiny ruského státu“. ¹⁸

Další takovým dochovaným pramenem je Ostromirovo evangelium. Bylo sepsáno kolem roku 1056 a jedná se tedy o starší rukopis než již zmíněné Haličské evangelium. Jeho součástí je také Menologium, které je typologicky podobné Menologiu Haličského evangelia. Zmínky o slovanských názvech měsíců v něm jsou pouze ve dvou následujících fragmentech: *Съборникъ църквьныхъ начинается отъ месяца септябра до месяца августа рекомааго зарева* ¹⁹ *Месяца енуара просиньца рекомааго.* ²⁰

Zajímavým se jeví Zografovo evangelium, jehož hlavní část je psána hlaholicí a pochází z 11. století. Menologium tohoto evangelia bylo sepsáno posléze ve 13. století již v cyrilici. Jak v hlaholské, tak cyrilické části evangelia jsou zmíněny tyto slovanské názvy: *Месяц себтябрь рекомы руен, охтябр рекомы листопад, месяц ноябр рекомъ грудень, месяц декабрь рекомы студень, месяц генвар рекомы просинец.* ²¹

Výskyt předkřesťanských názvů z čistě ruské provenience jsou už vzácnější. Největším dochovaným dílem je Povest' vremennych let. Podobně vzácný je pak i tato ojedinělá věta v celém díle: *Те же, пообедав, поехали с ним быстро на телеге по неровному пути, ибо был тогда месяц „неровный“ — грудень, то есть ноябрь.* ²²

Za této situace je zajímavé zde představit další významné prameny východoslovanské provenience, ve kterých nejsou předkřesťanské názvy měsíců vůbec zmíněny. Takovými jsou třeba legislativní spisy jako Ruská pravda nebo knížecí ustavy. Zvláštní také je, že nejsou ani jednou zmíněny v dochovaných nápisech na březové kůře, které by měly jako dochovaný fragment nejvíce odrážet každodenní jazyk a tradice, a tedy předkřesťanské necírkevní pojmy.

18) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg University, s. 321

19) DJAKON, Grigoriev. Ostromirovo evangelium. 1056, s. 210 ob. Dostupné z: <https://shorturl.at/duwY0> (zobrazeno 04. 03. 2024)

20) Tamtéž. s. 256.

21) Zografskoe Evangelie. Zografskoj monastyr: 11. století. s. 299 ob. Dostupné z: <https://shorturl.at/dtyR0> (zobrazeno 29. 04. 2024)

22) ЛИХАЧЕВ, Dimitrij. Povest' vremennych let. Pamjatniki literatury. Moskva: 2003 s. 80. Dostupné z: <https://shorturl.at/dJT16> (zobrazeno 25. 04. 2024)

Zde ale musíme také podotknout, že se pohybujeme v dobách, ze které se mnoho písemných pramenů nedochovalo. *Důležité je také poznamenat, že zde nejsou ani latinská jména měsíců.*²³ Celkově vzato, soudě podle těchto pramenů, byl v každodenním životě běžných lidí používán měsíční cyklus jen minimálně. Zde ale vyvstává otázka, jak se dosahovalo efektivního vymezení času pro církevní obřady jako pokání, míra církevních trestů anebo půsty. Dolgov zde dochází k závěru, že lidé museli pracovat pouze s dny, týdny a roky. *Měsíce, které jsou modernímu člověku obvyklé, v nich nejsou.*²³

2.1.1. Problematika o původu dochovaných názvů

Dnes již víme, že Haličské evangelium bylo napsáno v jihozápadním dialektu tehdejší Rusi. Postoj Karamzina k tomuto rukopisu jako k rukopisu z ruské proveniencí je přirozený. Akademik Sobolevskij ovšem u přiloženého Menologia ukázal, že se jedná o kopii bulharského originálu. O bulharském původu svědčí mimo jiné i odlišnosti typologii dochovaného pramenu. *Záměny velkého za malý jus, nebo lingvistická rekonstrukce zvuku *dj byla ve sta procentech zapsána jako „ж“ tedy změny typické pro bulharskou provenienci.*²⁴ Je zde také odlišnost v chronologii. Ve 12. století se začátek roku na Rusi vztahoval k třetímu měsíci. Ovšem zmíněné Menologium je chronologicky seřazeno tak, že počátkem roku je až měsíc devátý. *To by odpovídalo bulharskému a byzantskému kalendáři.*

Ostromirovo evangelium je text sepsán v církevní slovanštině a začátek roku je opět orientován podle bulharského kalendáře. Text daného evangelia tedy vypadá také na přesnou kopii bulharské knihy. V souvislosti s touto okolností upoutá pozornost ta skutečnost, že na konci církevního kalendáře jsou vepsány ony dvě glosy: *зарева — август, просинец — январь.*²⁵

Můžeme se tedy domnívat, že ona „stopa ruskosti“, která byla objevena, taková ve skutečnosti vůbec nemusí být. Názvy měsíců, jako i veškerý zbylý text jsou původem bulharské. K uvedeným postřehům ke konkrétním rukopisům je třeba přidat obecnou úvahu, kdy mezi první písemnými počiny v každé zemi patří překlady církevněslovanských originálů. Navíc lze téměř vždy vysledovat následující vzorec: *čím vyšší je kvalita přepisu, tím je i větší množství zachovaného textu.*²⁶

23) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University, s. 323 Dostupné z: <https://shorturl.at/imBJ4> (zobrazeno 12.2.2024)

24) DOLGOV. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. s. 323

25) FEDOROVA, Marija. Grafiko-orfografičeskie osobennosti Galickogo evangelija. Moskva: Institut Ruskogo Jazyka, 2019, s. 138. Dostupné z: <https://shorturl.at/afxQZ> (zobrazeno 04. 03. 2024)

26) DJAKON, Grigoriev. Ostromirovo evangelium. 1056, s. 210 ob. Dostupné z: <https://shorturl.at/duwY0> (04. 03. 2024)

27) DOLGOV. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. s. 325

2.1.2. Otázka slovanské jednoty v názvosloví

Jelikož se jedná o dva jazyky stejné jazykové rodiny, musíme se zaměřit i na možnost, že v jisté době mohly mít tyto dva jazyky stejné názvosloví. Podobnost staroruských a českých názvů není ojedinělá. Kromě uvedených, je předkřesťanské názvosloví obsaženo i v dalších rukopisech, jejichž přehled je uveden v monografii Loseva, kde výzkumník poznamenal, že v ruských, bulharských a srbských textech názvosloví je až na výjimky jednotné a stabilní.²⁷

Niederle na základě komparativní analýzy slovanských jazyků ovšem dospěl k závěru, že možnost existence jednotného kalendářního systému u starých Slovanů v ustálené formě dvanácti měsíců je nepravděpodobná. Na místo toho měly používat sezónní definice pro označení zimy, kvetení trávy atd. Seznamy dvanácti slovanských názvů měsíců vyšly až z potřeby se vyrovnat kalendářnímu systému juliánskému, s nímž se rozptýlené slovanské národy začaly potkávat. Při jejich sestavování přitom použily názvosloví různých sezónních označení, které vznikly ještě v době slovanské jednoty.²⁸

Šaur má ovšem opačné tvrzení. Vytvořil tabulku názvů měsíců u všech slovanských národů a nesouhlasí s názorem, že by předkřesťanští Slované označovali jeden měsíc více slovy. Podle něj rozdíl v dialektech naznačují takový stav v pozdější historii, ale nelze to již předpokládat pro praslovanskou jednotu. Měření času bylo v zemědělství klíčové, a proto byla v období, kdy se čas měřil pouze pozorováním nebe a počasí, vyžadována jednoznačnost a určitost názvů časových úseků.²⁹

Šaur má pravdu v tom, že pouze několik názvů měsíců může být přičítáno době slovanské jednoty. Za původní názvy se považují ty, které sdílejí genetickou podobnost napříč v různých slovanských jazycích. Mezi ně patří: *просинец, сечень, лютый, снежень, сухой, березень, цветень (кветень), травень, изок, червень, липень, рюен, серпень, вересень, листопад, паздерник, грудень, студень (студень)*³⁰

28) LOSEVA, Olga. Russkie mesjaceslovy XI–XIV vekov. Moskva: Pamjatniki Istoričeskoj mysli, 2001, s. 27. Dostupné z: <https://shorturl.at/bfAB7> (zobrazeno 04. 03. 2024)

29) NIEDERLE, Lubor. Slovanské starožitnosti Oddíl kulturalni, díl III, sv. 2. Praha: Česká univerzita a Česká akademie, 1925, s. 747. Dostupné z: <https://shorturl.at/qsuKY> (zobrazeno 04. 03. 2024)

30) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 93. Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

31) GUSEV, Viktor. O rekonstrukcii praslavjanskogo kalendarja (K probleme etnogeneza slavjan). Moskva: Izdatelstvo Nauka. 1978. s. 134. Dostupné z: <https://shorturl.at/htGJS> (zobrazeno 29. 04. 2024)

Nejspolehlivěji a s nejvíce důkazy můžeme mluvit o názvech, které se objevují ve všech třech slovanských jazykových větvích. Dnes existuje tedy celkem 14 společných slovanských názvů, které byly rekonstruovány do své praslovanské podoby: **prosinьць*, **secьнь*, **berzьнь*, **cvětьнь*, **travьнь*, **cьrvьнь*, **lípьнь*, **sьrpьнь*, **rujьнь*, **versьнь*, **listopadь*, **razdernikь*, **grudьнь*, **studьнь*³¹

Jednotlivé názvy, zaznamenané v nejstarších písemných památkách i tak ovšem nestačí k rekonstrukci názvosloví celého předkřesťanského kalendáře. K tomu je třeba zapojit data srovnávací jazykovědy a zohlednit odpovídající slovní zásobu ve všech slovanských jazycích. V takovém případě by již nešlo jen o dochované písemné prameny, ale i o výzkum v živých jazycích, včetně dialektů. Všechna tato lexikální bohatství poskytují etnografovi a folkloristovi zdánlivě nevyčerpaný materiál k dalšímu studiu nejen lidových kalendářů, ale také k úvahám o možném světónázoru, pracovních dovednostech, zvláštnostech obrazového myšlení a každodenním životě předkřesťanských Slovanů.

2.1.3. Názvy vycházející z Bulharska

U jižních Slovanů se situace s názvy měsíců vyvíjela jinak. Vznikla zde právě nomenklatura složená ze slovanských názvů. Je možné, že tento proces probíhal dvěma možnými způsoby. Názvy se buďto vyvinuly v době před přijetím křesťanství a byly uchovány bulharským duchovenstvem, které jej přizpůsobilo nově příchozímu křesťanskému kalendářnímu systému, nebo byly vytvořeny uměle duchovenstvem z místních prvků podle křesťanského kalendářního systému, ale s nahrazením názvů římských za slovanské. Pravděpodobným klíčovým důvodem, proč bylo třeba upravovat a překládat názvy měsíců, byla snaha o šíření křesťanství. V tehdejší Bulharsku šlo totiž o mnichy převážně cyrilometodějské tradice, která sice absorbovala prvky byzantské světské vzdělanosti, ale nadále poselství šířila v „místním jazyce“.³²

31) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 100 Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

32) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University, s. 319 Dostupné z: <https://shorturl.at/imBJ4> (12.2.2024)

3. Změny ruského kalendáře napříč historií

Jak jsme již zmínili, názvy měsíců juliánského se objevují společně s kalendářním systémem samotným od počátku praktikování křesťanství na Rusi. Zároveň se ale nedá bavit o dominanci jednoho konkrétního kalendáře po celou dobu ruských dějin. V Rusku se například na dlouhou dobu ujalo počítání letopočtu od biblického počátku světa. Pro takový letopočet se používá latinský pojem „*Anno Mundi*“ tedy „od stvoření“. ³³ Po jistou dobu šlo o letopočet používaný nejen v Ruském carství ale také v tehdejší Anglii či ve Švédsku. Pro nás je ovšem důležité poznamenat, že názvosloví měsíců u těchto kalendářů zůstává stejné, jelikož se vždy vycházelo z juliánského názvosloví.

Je ovšem jasné, že při snaze zmodernizovat Ruský stát bylo zapotřebí srovnat nesrovnalosti a určit jednotné platné soustavy nejen pro míry a váhy, ale také pro čas. Razantní změna v ruských dějinách přichází za vlády Petra I. Velikého. Mezi jeho reformami, které měly „otevřít ruská okna do Evropy“ neboli zmodernizovat tehdejší Rusko, patřilo i přijetí, pro obyvatele ruské říše, nového kalendáře. Petrův ukaz z prosince 1700 oznamoval, že nový rok se bude slavit od příštího roku v lednu a prvním rokem bude rok narození Ježíše Krista. Vláda tehdejšího Ruského carství dala ale přednost před gregoriánským, kalendáři juliánskému. Jedná se totiž o shodný kalendář pravoslavné církve tak ale v oné době takový kalendář stále používaly země jako Anglie či Švédsko. ³⁴

Tento kalendářní systém si udržel ruský stát až do Velké revoluce, kdy se moci ujali bolševici a při snaze zpřetrhat všechny symboly a vazby na bývalý režim přešli v lednu 1918 na gregoriánský kalendář. Zde na rozdíl od například francouzské revoluce se nesnažili nahradit názvosloví měsíců, a to ani v dobách existence takzvaného Sovětského revolučního kalendáře mezi roky 1929 až 1940.

33) Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Praha: Paseka. 1996. s. 59 Dostupné z: <https://shorturl.at/djnLX> (zobrazeno 02.05.2024)

34) VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL, Michal; KOMENDOVÁ, Jitka; HLOUŠKOVÁ, Kateřina a TĚRA, Michal. Dějiny Ruska. Praha: NLN, 2022.

Praktická část

Pokud budeme pracovat s verzí, že předkřesťanský kalendář je založen na odvozování od dominantního jevu či rysu přírody nebo lidské činnosti, které se vážou k daným obdobím v roce, poté si je musíme předem představit. Jak jsme již zmínili, měsíce křesťanské se s těmi předkřesťanskými neshodovali. O předkřesťanském kalendáři víme, že začátek roku se tehdy slavil s největší pravděpodobností při příležitosti zimního slunovratu. To by znamenalo podle gregoriánského kalendáře začít počítat první měsíc od 21. 12. Dále budeme měsíce chronologicky řadit tedy právě po sobě od zimního slunovratu.

1. měsíc roku

Mezi dominantní jevy se k prvnímu měsíci bude vázat očekávání nástupu příznivého počasí pro začátek zemědělských prací. Lidé za takové počasí považovali měsíc, který je studený a suchý. Od vlhkého a teplého hrozí totiž nebezpečí budoucí neúrody. První a poslední dny onoho měsíce pak v některých lokalitách slouží jako ukazatele počasí pro celé léto. Nicméně ne všechny metody používané pro takovéto předpovědi lze považovat za důvěryhodné. Za nejspolehlivější předpovědi se považují ty, které jsou založené na fyzikálních jevech, jako například *jinovatka na slámě a zrnech*.³⁵

1.1. ruský просинець

Ruské zdroje jsou v tomto případě velmi homogenní a nejčastěji se setkáte právě s danou variantou názvu „просинець“. Guseev předpokládá, že se daný název vztahuje k slovesu „сиять“. To by znamenalo, že se bavíme o času „*kdy přichází více světla*“³⁶ Fasmer nebo také Trubačov shodně odkazují na zmíněný kořen a vnímají název, který odráží pozorování přechodu z tmy do světla a tím tedy i ze zimy do léta.

1.2. český prosinec

Česká varianta názvu je: „prosinec“. Ta se ovšem v našem kalendáři vyskytuje opožděně a nazýváme jím 12. měsíc. Rejzek si není výkladem Guseeva příliš jistý a spíše uvádí, že název nejpravděpodobněji vychází ze staroslovanského slovesa *prosinoti, ve významu „problesknou“ nebo „blýskat se“ ve významu probleskávání slunečních paprsků.

35) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 18 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

36) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 104. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

Rejzek ovšem dále uvádí, že se právě objevuje verze, kdy se odkazuje na všudypřítomnou modravou barvou „siný“. Vzhledem ovšem k existenci předpony pro-, se považuje první výklad za lepší.³⁷ Koncovka, -ec se mimo jiné využívá v češtině také při derivaci sloves ohebných, tedy sloves, které vyjadřují činnost, stav, děj nebo jejich změnu. Se slovesným základem a činitelskou příponou se nám mimo dané slovo objevují i slova podobného typu jako: *děje-pis-ec, staro-věr-ec*.³⁸ Rejzek ještě dodává, že spojení se slovy jako „prosit“ či „prase“ je nutno brát jako lidovou etymologii. Slovník Holuba a Kopečného ovšem zmíněné „lidové“ názvy nezavrhuje, jelikož by mohlo jít o zvyk pozívat (prosit) hosty na zimní „hody“ kdy se vyskytuje ve staročeštině tzv. „prasinec“ Slovník ještě uvádí sloveso, kdy slunce sija, tedy svítí. Slunečné polojasno a zimní slunovrat kdy světlo začíná pro-sinjat* zní jako další možná varianta, kdy ovšem nelze vyloučit ani varianty všech zmíněných na tvorbě.³⁹ Etymologický slovník Josefa Holuba i společný slovník Holuba se Stanislavem Lyerem uvádí také varianty jak siný, tak *prosinoti⁴⁰, ale na rozdíl od Rejzka dávají přednost variantě „siný“. ⁴¹ Slovník Machka uvádí pouze variantu „siný“ s odkazem na „šedivé, bledé a často mlhavé dny. Jde o dobu, kdy slunce svítí nejslaběji a jako srovnání uvádí červen(ec).⁴²

1.3. leden

V některých slovanských jazycích se ustálily osobitě vlastní názvy měsíců, které se nevztahují k staroslovanským názvům, i když logika při jejich tvoření, tedy popis okolní přírody a prací s tím spojené, zůstala stejná. Příkladem je zde český „leden“ který odkazuje na výskyt ledu v přírodě.⁴³ Na této variantě se výjimečně všichni shodují. Holub a Lyer například ještě dodávají že pojem „led“, je všeslovanské a nejdeme ho i u baltských jazyků.⁴⁴ Na příkladu slovníků od Holuba nebo od Holuba s Kopečným pak název výslovně odůvodňují jako „*lední měsíc*“⁴⁵ Machek ve svém slovníku pouze píše: „*led, odtud leden*“.⁴⁶

37) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 557

38) HAUSER, Přemysl. Nauka o slovní zásobě. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 116

39) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 295

40) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 367

41) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 219

42) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 484

43) REJZEK, tamtéž. s. 371

44) HOLUB a LYER, tamtéž. s. 263

45) HOLUB a KOPEČNÝ, tamtéž. s. 130

46) MACHEK, tamtéž. s. 324

Název leden končí na: -en podobně jako duben, květen a další české měsíce. Je to způsobeno tím, že názvy měsíců byly původně jmenné, krátké tvary přídavného jména leden je stejný typ slova jako štásten. Později se staly jmény podstatnými a my už je dnes ani jinak nevnímáme. Navíc se v současné češtině krátké tvary přídavných jmen jako třeba nemocen nebo mlád používají stále méně.⁴⁷

2. měsíc roku

Začátek druhého měsíce by měl být převážně studený a sněhový podle lidových znaků a přísloví. Příliš teplé počasí a předčasné tání sněhu nejsou žádoucí. Sníh by měl připravit bohatou zásobu vláhy pro půdu. Jde o poslední měsíc zimy. Během celého měsíce probíhá takzvaný souboj mezi zimou a jarem, ale zima by neměla předčasně ustoupit. Říkávalo se: „Jaro si vezme, co jí patří, až přijde její čas.“ Příliš brzké vítězství by jen oslabilo její sílu. Pokud na konci měsíce přetrvávají silné mrazy, znamená to, že jarní tlak je příliš slabý, zima nabírá sílu a její nadvláda potrvá déle, než by bylo vhodné. Takový je průběh v posledním zimním měsíci, jak ho popisují lidová přísloví a znamení. Předpokládá se, že tato lidová pozorování do určité míry odrážejí působení sluneční aktivity, jejíž cyklický charakter se projevuje v celém živém světě podle současné vědy.⁴⁸

Ve staroruštině se pro dobu druhého měsíce roku se vyskytují převážně názvy „сечень“ a „лютый“.⁴⁹ Názvy s největší pravděpodobností souvisí s faktem, že se objevují právě v nejvýhodnějším období pro sekání a zastřihování stromů, kdy je ve stromech nejméně mízy. Tedy by šlo o motivovanost na základě zemědělské činnosti. Zároveň vrcholí zimní období, které může vést k motivovanosti na základě přírodních cyklů. V průběhu sběru dat jsme také přišli na variantu názvu „свадебный“. Oproti tomu u českého názvosloví se setkáme výhradně s názvem únor.

47) HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. XXX

48) RYŽENKOV, Georgij. *Narodnyj mesjaceslov*. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 21 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

49) GUSEV, Viktor. *Očerki slavjanskoj kultury*. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 104. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

2.1. сечень

Šaur Fasmer, Krylov, Symjonov, Uspenskij samotný název, ani jeho motivované sloveso „сечь“, tedy ve významu něco sekat nezmiňují. Fasmer ovšem zmiňuje, výraz „сечиво“⁵⁰ což by se dalo přeložit jako ruský výraz pro „topivo“. Šanskij ve svém slovníku poté popisuje všeslovanské sloveso *sekti ve významu něco odseknou nebo odřezat s odkazem právě ke dřevu.⁵¹ Při určování daného názvu je zajímavé věnovat pozornost i takovým pracím jako je například dílo Karamzina. Ten s odkazem na Dobrovského vysvětluje „сечень“ od významu silných mrazů anebo, jak jsme již zmínili, od slovesa „sekat“. Podle Jačina je pak název „sečen“, ale i „suchý“ a „berezol“ vzájemně propojeny s odkazem na cyklus zemědělských prací v rámci sečného a páleného zemědělství, kterého využívali i předkřesťanští Slované. Nejdříve se musí odlesnit půda určená k setí, a proto tedy měsíc dostal název „sečen“. Poté se půda nechala uschnout, odtud „suchý“, a poté byla zbylá vegetace spálena na popel jako hnojivo což byla zkáza pro rostlinstvo „berezol“.⁵²

Námi vybrané české etymologické slovníky termín „sečeň“ neobsahují. V některých slovnících se objevuje pouze zmínka o slově „seč“ jako varianta pro sloveso „sekat“. Například Rejzek ve svém slovníku obsahuje slovo „seč“ ovšem uvádí pouze význam „zájmené číslovky s příklady jako „seč mohl“⁵³ Zmíněné základové slovo, ve významu „sekat“ se nachází až pod oním daným slovesem a nikoli samostatně. Slovník Holuba a Lyera samostatný výraz seč, i ve významu „sekati“ již připouští. Zato ve slovníku Holuba a Kopečného je popsáno opět pouze jako zmínka pod slovesem „sekati“⁵⁴. Machek u slovesa „sekati“ kromě již zmíněných variant vysvětluje daný výraz, jako rolnický termín, které se zase ale používá jen ve významu sekati obilí nebo trávu. Např.: seno-seč, sečný atd.⁵⁵

50) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986. s. 615

51) SHANSKIJJ, Nikolajj. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Moskva: Prozerpina, 1994. Dostupné z: <https://shorturl.at/jtxAN> (zobrazeno 03.05.2024)

52) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University, s. 327 Dostupné z: <https://shorturl.at/imBJ4> (12.2.2024)

53) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 620

54) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 329

55) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 540

2.2. ЛЮТЫЙ

Krylov ani Uspenskij ve svých slovnících daný název nezmiňují. Krylov poté obsahuje pouze ruský název pro pryskyřník „лютик“. Taková vazba by, ale nedávala smysl, jelikož vegetační období rostliny začíná až začátkem léta. Oproti tomu Fasmer a Semjonov zmiňují přídatné jméno „ЛЮТЫЙ“ které má význam jako krutý, divoký, drsný. Odvozeně řečeno „ЛЮТОВАТЬ“⁵⁶ znamená také vztekat se. Šanskij ovšem dodává, že slovo může vycházet z id. *leu – tedy kámen, skála a vyrazet všechny vlastnosti kolem toho spojené. Např. tvrdý, pevný, ostrý.

V českých slovnících můžeme zmíněné slovo dohledat pod heslem „litý“ a to jak ve významu tvrdý, tak i jako „rozlícený“⁵⁷ „lítost“.⁵⁸ Rejzek ve svém slovníku zmiňuje, že slovo „litý“ s námi představenými významy nemá přesvědčivou etymologii. Indoevropskému slovu *leuH-, přiřazuje významy jako: „odřezávat“ a „oddělovat“ s předpokládaným pozdějším posunem.⁵⁹ Slovník Holuba a Lyera nebo Kopečného pak pouze znovu opakují, že slovo „litý“ má odkazovat na zlost a negativní prudkosti.⁶⁰ Machek zde jako první význam wpisuje že se tak jedná o cosi: prudké, divoké a kruté. Dále dodává že sem patří i slovo potmělónný neboli potměšilý. Tj. člověk, co po tmě (za tmy) má být krutý a úkladný. Všeslovanské „lut“ je pak příbuzné i s germánským welt-jo-s neboli divoký. Machek předpokládá že se mohlo toto slovo dostat do slovanských jazyků přesmykem *velt za leut*.⁶¹

2.3. СВАДЕБНЫЙ

Podle Niederleho je právě tento název spojován s 2. měsícem roku. Nebližší slovo podle zvukové shody by byla svatba. Rejzek svatbu popisuje jako odvozeninu od praslovanského *svojakъ, ve významu příbuzný s pozdějšími variantami jako například „sváčit sa“, tedy *sešvagřit se*.⁶² Ve slovníku Holuba a Kopečného slovo „svat“ ve významu *být příbuzný či svůj*.⁶³ Holub a Lier také nepopisují, že by mohlo jít o název měsíce, ovšem v jejich slovníku se objevuje slovo „svaděti“ s významem „voditi“. Holubův i Machkův slovník ještě dodává, že svatba vychází ze slova „svat“ stejného významu anebo, že v některých dialektech se uskuteční záměna z t na d a takové přídatné jméno pak zní „sadobný“.

56) SEMJONOV, Anton. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Moskva: JUNVES, 2003. Dostupné z: <https://shorturl.at/agsO4> (zobrazeno 03.05.2024)

57) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 383

58) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 137

59) REJZEK, tamtéž, s. 383

60) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 270

61) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 337

62) REJZEK, tamtéž, s. 676

63) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 361

2.4. únor

Napříč všemi námi vybranými etymologickými slovníky je shoda na tvrzení že daný název je odvozeninou od slova „unořiti“. Jde o zcela izolovanou variantu názvu měsíce, který se vyskytuje pouze v českém prostředí. Machek zdůvodňuje onen výraz například tak, že patrně souvisí se slovesem „nořiti“ s odkazem na Pelcův výkladu kdy se led v tomto měsíci noří, láme a puká. Poté ještě dodává „norenje ľadu“ které prý zaznamenal Dobrovský.⁶⁴ Ve slovníku je proto tedy název odvozován od slovesa „nořiti“.

3. měsíc roku

Jde o první jarní měsíc, stojí na křižovatce mezi zimou a jarem, a proto je třeba zdůraznit všechny. Jde o obecně nestabilní měsíc, kdy jde o období stále zintenzivněného boje mezi jarem a zimou, teplem a chladem, přičemž nejlepší je, když zima ustupuje jarnímu postupně, krok za krokem. Studené období během rovnodennosti, kdy je den a noc stejně dlouhý, naznačuje, že zima bude ještě dlouho trvat, nedovolí jarnímu tlaku vyhrát. Dny se prodlužují a přes večery lze pracovat již bez světla. K samému konci měsíce jaro stále více získává svou moc. Pokud po suchém „březnu“ následuje vlhký a deštivý „duben“ a s občasnými přeháňkami „květen“, může se úroda považovat za zajištěnou.⁶⁵

Ve staroruštině se pro danou dobu roku setkáváme hlavně s názvem „березень“ a se všemi jeho pod variantami. Guseev popisuje toto období hlavně jako čas, kdy kvetou břízy nebo také období sběru březové vody. Mimo to ovšem Guseev zmiňuje variantu „сухий“ nebo podobně znějící název „сушеч“⁶⁶ Český „březen“ se pak znovu vyskytuje jako jediný dominantní měsíc.

3.1. ruský березень

Slovník od Krylova, Semjonova vysvětluje, že slovo bříza se používá v názvosloví měsíce a že vychází ze společného id. základu *bhereg a s významem „světlý“ s odkazem na netypickou barvu kůry. Uspenskij zmiňuje jen variantu id. *bhe které má znamenat bílý a že bříza se považuje za symbol země na severu, tedy i Ruska. Fasmer nebo Šanskij oproti tomu odkaz na měsíční názvosloví nezmiňují.

64) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 669

65) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremeničnik. 1991. s. 30 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

66) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 104. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

3.2. český břez

Holubův slovník i slovník Holuba a Lyera výslovně pak zmiňují, že název vychází z pojmenování pro daný strom a dodává, že břez je měsíc, kdy raší břízy. Oproti tomu slovník Holuba a Kopečného název popisují jako „měsíc „rašení stromů“⁶⁷ Rejzek pouze pak dodává, že ve staroslovanštině se *brězънь považuje za čtvrtý měsíc roku.⁶⁸ Machek také zmiňuje podobnost se slovem bříza, ale sám se přiklání k hypotéze, že měsíc bude od slova „březí“. Doba, kdy se rodí mláďata zvláště koz a ovcí. Srovnává tak i s říjnem, rovněž podle koz. Na příkladu humorného lidového rčení: „má práce jako kozel na podzim“.⁶⁹

3.3. березол, березовик

Podle Guseeva je název berezol synonymní pojmenování pro „břez“.⁷⁰ D. O. Svyatskij považuje za správný předpoklad, že název měsíce „березол“ vychází z toho, že duben je pro břízy velmi „зол“ (záhubný), protože v tomto měsíci se měl provádět sběr březové vody.⁷⁰ České etymologické slovník u od Rejzka, Holuba a Lyera nebo Kopečného zmíněnou variantu března neobsahují, a to ani pod sufixem: -зол. Machek neobsahuje ani daný sufix.

3.4. сухой a сушец

Na příklad Fasmer zmiňuje slovo „сухой“ a Krylov zase slovo „суша“. Oba popisují, že se jedná o místo, kterému se nedostává vlaha.⁷¹ Šanskij slovo „сухой“ zase dodává, že původní význam znamená také vadnutí nebo vyblednutí. Slovník od Semjonova zmíněná slova neobsahuje. Uspenskij se sice zmiňuje o slově „соха“, s významem podobný našemu pluhu, ovšem ani Uspenskij nezmiňuje, že by mohlo jít o variantu, jak pojmenovat zmíněný měsíc.

Rejzek pod pojmem „suchý“ znovu opakuje, že jde o všeslovanské slovo. Napříč jazyky se objevuje druhotný význam „vadnout“, „zvadnutý“ což by odpovídalo hypotéze o žárném zemědělství. Holub a Lyer nebo Kopečný ještě dodávají česká slova odvozená. „suchopár“ ve významu vypálená půda sluncem do sucha, „sušiti“ anebo také „souš“. Machek se pod slovem „suchý“ svém slovníku i přes mnoho odvozenin neuvádí variantu, že by šlo o možnou odvozeninu k názvu měsíce. Řecká doložená varianta sautos má kromě neobvyklého vokalizmu „a“ také mělo mít negativní konotaci, jako stav nevídaný a škodný.

67) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 79

68) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 102

69) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 72

70) DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University, s. 327 Dostupné z: <https://shorturl.at/imBJ4> (12.2.2024)

71) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986. s. 813

4. měsíc roku

Je charakterizován střídáním tepla s chladem nebo střídáním jasného počasí s deštivým. Na začátku měsíce pokračuje tání sněhu a prameny. Říkávalo se že: „Čím větší povodeň, tím lépe.“ Kolem druhé poloviny měsíce je pak už plně prosazené jaro. Začátkem měsíce je doprovázen setím na poli a výsadbou zahradní zeleniny. Až do svátku sv. Jiřího, tedy do 6. 5. panuje plnohodnotné jaro, přestože tento den může být často chladný a temný. Tímto dnem začíná období pastvy, vrcholí jarní setba a období dešťů na jaře. Teplé deště v dubnu, zejména ke konci měsíce, jsou pro pole požehnáním. Říkávalo se: „To, co se v dubnu zrodí a vyrostě, v květnu se rozvine, v červnu a červenci dozraje, v srpnu se schová do skladů a chlévů a přečká dlouhou zimu.“ Teplý a vlhký duben, za nímž následuje studený a větrný květen, se jeví jako nejvýhodnější pro úrodu.⁷²

Ve staroruštině se pro danou dobu roku používaly hlavně názvy jako „квѣтень“ a „травень“. Oba mají vazbu na období růstu trávy či květů.⁷³ České názvosloví ovšem zde navazuje na motivaci kvetení stromů a po měsíci břízy, nadchází měsíc kvetení dubu. Při sběru dat jsme ovšem došli i k variantě názvu měsíce „jareč“.

4.1. травень

Krylov se nezmiňuje konkrétně o trávě nebo o travni. Obsahuje však sloveso „травить“ ve významu třít, drhnout. Taková definice je ovšem až moc obecná a ani Krylov nezmiňuje variantu, že toto sloveso mohlo být použito při definici názvu probíraného měsíce. Semjonov zde nepřináší žádné slovo, které by se vztahovalo k trávě nebo čemukoli podobně znějícímu. O něco zajímavější je slovník od Uspenského nebo Fasmara který obsahuje slovo „трава“ a v původním významu šlo o význam „k sněžení, ke spotřebě“ s variantou názvu měsíce se ovšem neodkazuje.

Význam slova „tráva“ je v Rejzkově, Machkově, Holub-Lyerově nebo Kopečném slovníku popsána také jako všeslovanské slovo s původním významem „potravy“ nebo „něčeho jedlého“. V slovníku od Holuba pak ovšem zmiňují, že význam potravy je určen pro dobytek.⁷⁴

72) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremeničnik. 1991. s. 35 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

73) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoi kul'tury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 104. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

74) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 304

4.2. duben

Jak jsme si již řekli, někdy se národní jazyky přimknou k vlastním variantám měsíců. „Duben“ je taky takovým případem. Etymologické slovníky Rejzka, Machka, Holuba i Holuba a Lyera nebo Kopečného pak popisují duben jako doslovně „dubnový měsíc, období, kdy raší duby“

4.3. jareč

Machek ve svém slovníku uvádí že mláďata, narozená onen rok mohly nést různé názvy jako: *jarъць nebo jarica*. Právě „jar“ v některých sl. jazycích se slovo používalo pro definici letošního, prvního. Například setí nebo právě mláďat.⁷⁵ Slovník Holuba a Kopečného také slovo „jarý“ vykládá jako jarní, letošní. např. Jará pšenice neboli jarka, jařina, nebo jarica. Slovník také obsahuje slovesnou odvozeninu „rozjařit se“, ve významu „rozbujet život“.⁷⁶

5. měsíc roku

Tento měsíc je klíčovým, jelikož na něm měla nejvíce záviset úroda. Chlad již není nebezpečný, ale je dokonce je žádoucí. Pokud tedy nepřekročí přijatelnou míru a nepřetvoří se v ničivé mrazy pro mladé rostliny. Teplé počasí také není nebezpečné, pokud je doprovázeno vlhkostí, a to zejména tam, kde rostliny již stihly dříve zakořenit a nabrat sílu. Deště jsou potřebné jako pro obilí tak trávu. Proto je již také možné začít se v určité míře radovat z nadcházející úrody, protože pole jsou ke konci měsíce již vzrostlá.⁷⁷

Jako pátý měsíc ve staroruském jazyce se obvykle objevuje právě název „traveň“. Český výraz je „květen“. Staročestina měla tento měsíc také pak nazývat jako: izok, nebo traven a trnopuk.⁷⁸

5.1. ruský **квeтeнь, цвeтeнь, цвeтeнь**

Etymologické slovníky Krylova, Semjonova, Uspenského dokonce ani Šanského neobsahují žádné slovo, které by nám dokázalo pomoci při výzkumu. Fasmer poukazuje na slovo „квeт“ který odkazuje nejen na květy rostlin ale i na podstatu jejich barevnosti. Proto se v ruštině může barva vyslovit jako „цвeт“ nebo kvítek jako „цвeтoк“. Ovšem ani při zde není zmínka o možném odkazu s národními měsíci.⁷⁹

75) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 217

76) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 149

77) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 40 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

78) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskich nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 69 Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

79) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Moskva.: Progress, 1986. Dostupné z: <https://shorturl.at/dIRW7> (zobrazeno 03.05.2024)

5.2 český květen

Rejzek ve svém slovníku pojem květen zařadil mezi ostatní varianty od slovesa „kvést“. Vycházet máz indoevropského základu *kueit-, tedy „zářit“. ⁸⁰ Ve slovníku Holuba i společném slovníku Holuba a Lyera nebo Kopečného se dodává definice května. Vysvětlují, že se jedná o „květný měsíc“ Machek pod heslem květen dokládá, že jde o přijetí původně z polštiny, které poprvé použil Jungmann ve svém překladu Ataly 1805 jako poetismus které se rychle vžilo.

6. měsíc roku

Pro rostlinstvo je znovu více potřebné teplé počasí a vlaha. Říkávalo se, že „daný měsíc pěstuje úrodu za celý rok, sám o sobě ovšem nic nového nepřinese.“ Meteorologicky se jedná o opak dvanáctého měsíce. Od nadcházejícího letního slunovratu se slunce začne země vzdalovat od země a léta jsou v tomto období stále teplejší a příroda je na vrcholu svých sil. Pokud jde o faunu tak ptactva se umlčí, jelikož se plně již věnují krmení svých mláďat. Druhá polovina měsíce je nejdůležitějším obdobím života hmyzích společenstev jako třeba včel. Po úspěšném rojení včelstev následuje zintenzivněný sběr medu. Proto se „červen“ může podle Guseeva vztahovat i k „červům“, a to hlavně s odkazem na včelí larvy. ⁸¹ Ke konci měsíce je třeba se připravit na nadcházející sklizeň. Na prahu sedmého měsíce je vrchol léta, které by mělo korunovat úsilí zemědělce hojnou žní. ⁸²

6.1. ruský червень

Slovník od Šanského ke slovu „червь“ vysvětluje, že pravděpodobně vychází z perského slova *kirm které je známé i pro litevštinu *kirmis. Oba významy znamenají červ. Záměna koncovky: -m, za: -v se pak odůvodňuje slovanským kořenem: -perv-, tedy něco první, na začátku. Šanskij také obsahuje slovo „червленный“ tedy doslovně „červivě červená“. Šanskij sice ani u jednoho slova nezmiňuje, že by se od nich odvozovaly názvy měsíců, ovšem v tomto případě, pokud se ohlédneme za skutečností, jak názvy odkazují na typickou, převládající barvu a odstíny přírody jako просинец nebo кветень můžeme uvažovat, že název měsíce může mít význam i takový. ⁸³

80) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 360

81) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremeničnik. 1991. s. 47 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

82) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

83) SHANSKIJJ, Nikolajj. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Moskva: Prozerpina, 1994 Dostupné z: <https://shorturl.at/drATW> (zobrazeno 03.05.2024)

Fasmer pak ještě dodává ke slovu „червєный“ staroruské výrazy „чрвень“ a „чрвєнь“, tedy slova zvukově velmi podobná probíraného měsíce. Zajímavé je i skutečnost, že i slovu „червь“ přiřazuje výraz, že by mohlo být chápáno buď jako výslovně včelí larva nebo jako něco co je do červeného odstínu. Takovou zmínku mnohoznačnosti obsahuje i slovník od Semjonova. Uspenskij nezmiňuje podobně znějící slova.

6.2. český červen

V Holubově etymologickém slovníku se název červen zařazuje pod slovo červ. Červen je zde rozdělen na celky: červ-en-ec s významem „měsíce květů“. ⁸⁴ Společný slovník Holuba a Lyera ovšem dochází k jinému odůvodnění. Jak jsme si řekli, červci byli hlavním zdrojem pro červené barvivo. Červen teda má být nazýván podle měsíce sběru červce. ⁸⁵ Rejzek sice daný předpoklad zmiňuje i ve svém slovníku. Přijímá hypotézu, podle které se měsíce všeobecně nazývají podle dominantních barev v přírodě, a tedy na rozdíl od Holuba nebo Lyera se spíše přiklání k variantě kdy dominantní barvu v přírodě v této době roku určují dozrávající plody. ⁸⁶ Machek ve svém slovníku popisuje všechny zmíněné varianty a pouze při přijetí varianty že prosinec vychází od barvy „siný“ tak tedy i červen může pocházet od červené ať je jeho podmět jakýkoli ze zmíněných. ⁸⁷ Slovník Holuba a Kopečného dodávají staročeskou variantu „črven mėsiec“. Společně jako červen-ec, tvoří tzv. letní měsíce červených květů, kdy se slaví i lidově tzv. „červené“ svátky neboli svatodušní. ⁸⁸

6.3. izok, изок

Rejzek, Machek ani Holub v žádném ze svých slovníků zmíněné slovo neobsahuje. Společný slovník Holuba a Lyera popisují pouze předponu izo-, z řečtiny s významem „stejný“. ⁸⁹ Šaur předpokládá že jde o mylné pochopení slova „sok“. Souhlasí s Kopečným, že jde o: „starobulharský sémantický postup ovlivněný řečtinou a dále rozšířený prostřednictvím staroslověnské literatury.“ ⁹⁰

84) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 33

85) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 112

86) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 124

87) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 99

88) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 92

89) MACHEK. Tamtéž, s. 205

90) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 69
Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

Kromě toho Prozorovský zpochybnil myšlenku Kalajdoviče, že název „izok“ je odvozeno od kobylek, protože v „jistém rukopisu“ ze 13. století je tímto slovem nazván Jan Zlatoústý, a bylo by podivné asociovat Jana Zlatoústého s hmyzí kobylkou. Prozorovský byl přesvědčen, že se v tomto případě jedná spíše o asociaci s již neznámým druhem ptáčka, například se skřivanem.

7. měsíc roku

Jedná se o vrchol léta a dobu sklizně. Říkávalo se, že: „stejně jako leden zlomí zimu, červenec značí zlom léta.“ Nyní se již vyčerpávají zbylé zásoby z minulého roku a očekává se brzká sklizeň. Ačkoliv jde o vrchol léta, poslední dny daného měsíce se můžou projevit první znaky podzimu v podobě chladných rán a někdy hrozících ranních mrazů, déšť se může začít vyskytovat častěji a vytrvaleji. S tím i nástup větší vlhkosti, bouřek, které jsou častější a noci se znovu stávají delšími. Říkávalo se že: „Sklizeň sena končí a sklizeň obilí je v plném proudu.“ Místy se ovšem už hned po sklizni začínalo s výsevem ozimého obilí.⁹¹

Ve staroruštině se pro danou dobu roku používal hlavně název „липень“. Tedy jde o období, kdy mají kvést lípy.⁹² Oproti tomu u českého názvosloví se neobjevuje stejná motivace, ale dominantní název červenec stále odkazuje na měsíc předcházející, tedy červen.

7.1. липень, липец

Krylov ani Šanskij sice nezmiňují možnost korelace mezi názvem stromu a měsícem. Samotný název dřeviny se má odvozovat od její lepkavé mízy, a tedy od slovesa „липнуть“. Dále už víme, že názvy vycházející z pojmenování stromů se dělo. Březen, Duben. Fasmer přichází ke stejnému výkladu s tím, že další výraz by mohlo být i v přeneseném významu „lpění na něčem“ a že na příkladu litevštiny je slovo „liepsnà“ znamená plamen což by mohlo odkazovat na hořlavost smoly. Fasmer má i pojmenování „липка“ pro motýla.⁹³ Semjonov, Uspenskij zmíněné slovo neobsahují ve svých slovnících.

91) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 52 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

92) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

93) FASMER, Maksim. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka Tom II. Moskva: Progress, 1986. s. 499

Holub i pak ve spolupráci s Kopečným ve svém slovníku ovšem slovo „lípa“ opět popisuje jako všeslovanské slovo vycházející ze slovesa „lpíti“, „lípati“ odkazující na lepkavost její kůry a lýka.⁹⁴ Společný slovník Holuba a Lyera dodávají výčet názvů spojená se daným slovem aby poukázali na četnost použití. Jedná se ovšem jen o geografické názvy. Např. Lipník, Lipno, Lipnice⁹⁵ u slovníku od Rejzka a Machka se objevuje podobná definice původu slova kdy dodává, že lepkavé lýko se využívalo dále při výrobě obuvi nebo mošen což by odůvodnilo potřebu pojmenovat ono období právě po tomto konkrétním stromu. Machek ještě dodává lidové přirovnání „být nahý, otrhaný, ošumělý jako lípa“ což odkazuje na stromy zbavené jejich kůry pro jejich lýko.⁹⁶

7.2. červenec

Slovo červenec jako název pro měsíc je typický pouze pro český jazyk. Jedná se o výsledek rozdvojení názvu měsíce června do křesťanského kalendáře. Skládá se z původního slova, tedy červen a sufixu: -ec. Ruština ovšem zná slovo „червонец“. Krylov vysvětluje, že se jedná o slovo přejaté z polštiny „czerwony“ a vyjadřuje typický odstín barvy, který by se dal nazvat jako „zlatavě červená“.⁹⁷ Fasmer k tomu dodává, že polský výraz vychází se staroslovanského názvu také pro červenou a to: „чермный“. Dále dodává skutečnost, že červené barvivo se dlouho získávalo pouze drcením těl brouků. Vzniknuvší barva se vysoko cenila, a proto se podle Fasmera mohla nazývat červeným zlatem.⁹⁸

Rejzek červenec shodně přidává k červnu kdy i přidává jeho druhý výraz „červen druhý“ což je shodné s našimi předchozími dohady o možném zdvojení jednoho názvu do dvou měsíců.⁹⁹ Holub ani jeho společný slovník s Lyerem druhý výraz pro červen neuvádí a Machek nebo slovník Holuba a Kopečného pouze zmíněný měsíc popisuje společně s červnem. Podobně jako u prosince i zde koncovka: -ec se používá se slovesným základem.¹⁰⁰

94) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 136

95) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 269

96) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 334

97) KRYLOV, Grigorij. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Petrohrad: Poligrafuslugi, 2005. dostupné z: <https://shorturl.at/gjvPR> (zobrazeno 03.05.2024)

98) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Moskva.: Progress, 1986 Dostupné z: <https://shorturl.at/dervQ> (zobrazeno 03.05.2024)

99) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 124

100) HAUSER, Přemysl. Nauka o slovní zásobě. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 116

7.3. сенокос, сенозорник, косень

Má jít o mladší pojmenování, jelikož kosa se používala později než srp. Žádný námi vybraný slovník seno ani kosu nepopisuje jako variantu pojmenování pro měsíc. Shodují se však že kosa má být s největší pravděpodobností od adjektiva kosý ve významu „křivý“¹⁰¹ Pro význam sena není opory a odůvodňuje to tím, že jde o „praevropské“ slovo.¹⁰² Slovník Holuba a Kopečného pak dodávají slovenský český výraz „senokos“ jako synonymum ke slovesu „senoseč“.¹⁰³

8. měsíc roku

Jedná se o poslední letní měsíc. V jeho první polovině může být znatelné ještě vysoké teploty, ale již na začátku měsíce se objevují známky blížícího se podzimu: noci se stávají chladnými, voda zchladne, srážky se zintenzivňují a často přináší dlouhé deštivé období. Počasí v daném měsíci je obecně nestálé a obtížné jej předem určit. Černé mraky někdy procházejí bez deště, a naopak déšť může pršet i ze slunečného nebe. Život zvířat se postupně utlumuje, hmyz se schovává, ptáci se chystají k odletu, jelikož cítí nástup zimy. Místy stále dozrává a sklízí se obilí, dozrávají plody, dokončují se výsevy ozimého obilí a končí těžká letní sklizňová doba. Ke konci měsíce často dochází k návratu letních dnů „babího léta“. Konec měsíce shrnuje uplynulé léto, poskytuje muži chléb, naplňuje sýpku a dům, přináší zeleninu a ovoce. Říkávalo se: „Co srpen dal, tím muž žije celý rok.“ Ke konci měsíce by mladé výhonky ozimého obilí měly pokrývat pole zeleným porostem ukrývající v sobě zárodky jarní úrody.¹⁰⁴

Ve staroruštině se pro dobu osmého měsíce roku používaly hlavně názvy jako „серпень“ a „живень“ nebo „жнейский“.¹⁰⁵ V češtině se ujal a zůstal dominantní název „srpen“.

8.1. ruský серпень

Pokud přijmeme všeobecně přijímaný fakt, že se srpen váže k srpů¹⁰⁶ zjistíme, že se jedná o všeslovanský výraz pro nástroj používající při práci se stonky trav. Takovým mohla být v dávných dobách i sklizeň. Krylov, Šanskij ale třeba i Fasmer dodávají, že v latině sloveso „sarpo“ znamená řezat, něco přerušit.

101) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 280

102) MACHEK, tamtéž, s. 541

103) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 330

104) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremeničnik. 1991. s. 57 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

105) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

106) GUSEV, tamtéž, s. 105

Uspenskij dodává, že s variantou srpů se můžeme setkat i v němčině, a to s pojmem „scharf“ tedy ostrý. Zajímavý úkaz je v etymologickém slovníku Fasmera, kde je výslovně měsíc srpen uveden jako regulérní slovo.¹⁰⁷ Sám ho připisuje k 8. měsíci roku a popisuje měsíc jako doba srpů a sklizně. Jediný Semjonov srp ovšem nijak nevysvětluje.

8.2. český srpen

Ve slovníku Rejzka je pouze uveden název srpna pod slovem „srp“.¹⁰⁸ O něco bohatší na definici jsou pak slovníky Holuba nebo společný slovník Holuba a Lyera nebo Kopečného kdy srpen má být měsícem žní, tedy „srpný“, kdy se ještě žalo srpem. Machek ve svém slovníku popisuje že jde o osmý měsíc roku. Při výkladu se ale přiklání k variantě, že zmíněné slovo souvisí spíš než se srpem tak s lit. „Subrendęs“, neboli zráti, jelikož právě obilí zraje v danou dobu.¹⁰⁹

8.3. живень

Etymologický slovník od Krylova a Šanského sice neobsahuje zmínku o tomto názvu s konkrétním slovem, ovšem nejpravděpodobnější bude spojitost s kořenem: -жив-, tak zjistíme, že obsahuje dva hlavní významy. První se vztahuje přirozeně k pojmu života, ale zároveň v přeneseném významu jde i pojmenování pro břicho. U Semjonova, Fasmera a Uspenského se dodává, že ve staroruštině se výraz „живот“ pojil i s významy jako „majetek“ a „dobytek“.¹¹⁰ Pokud si připomeneme i fakt, že se bavíme o období sklizně můžeme předpokládat, že zde spadá i možnost takového odkazu.

České etymologické slovníky Holuba, Machka, Lyera, Kopečného nebo Rejzka sice nepoznamenávají, že by kořen: -živ-, by měl být využit i pro pojmenování nějakého časového úseku, dodává ovšem na mnoha příkladech mnohoznačnost onoho kořene. Na příklad nejde pouze o „živo“, živeš ale také „živina“, „obživit“ nebo „živobyť“.

107) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Moskva.: Progress, 1986. Dostupné z: <https://shorturl.at/gmV29> (zobrazeno: 07. 05. 2024)

108) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 655

109) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 572

110) SEMJONOV, Anton. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka. Moskva: JUNVES, 2003. Dostupné z: <https://shorturl.at/opC19> (zobrazeno: 07. 05. 2024)

8.4. жнейский

I zde můžeme předpokládat významovým odkazováním na období sklizně neboli žní, jelikož na příklad etymologický slovník Šanského obsahuje slovo „жнейка“ ve významu „žací stroj“ který vychází ze slovesa „жаты“, tedy „sklízet“. Fasmerův slovník připisuje další slova odvozená jako „жнец“, tedy „ten kdo žne“ nebo variantu zmíněného slovesa „жну“. ¹¹¹ Školik, Semjonov ale ani Krylov ovšem daná slova neobsahují.

Rejzek u slovesa „žnout“ vysvětluje jeho původní význam jako do něčeho bít nebo sekat. Slovo žně sice nespécifikuje ale můžeme předpokládat, že obě slova vycházejí ze stejného základu. Společný slovník Holuba a Lyera nebo Kopečného pak sloveso „žnouti“ vysvětlují slovesem „žiti“. Zde ovšem jde o sloveso, které má pouze spodobu se slovesem „žiji“. V tomto případě sloveso kdy „žnu“. vychází z indoevropského *g^uen-, ve významu bít, usmrcovat. Slova od tohoto odvozená jsou pak žeň, žnec, užinat nebo žatva. ¹¹² Holub do vysvětlovává, že něco žnout mohlo být i ve významu „hnáti“, například hnáti dobytek. ¹¹³ Machek ono slovo vykládá že jde o tři hlavní významy. Uzdravit se např. oživit, být na živu, a právě žít jako činnost kdy sekáme, bijeme nebo něco ženeme (dobytek) ¹¹⁴

9. měsíc roku

Lidová tradice v tomto období již vyhlíží první příznaky skutečného nástupu podzimu. Pozornost je věnována odletu ptáků, postupnému utlumení života zvířat, opadávání listů a charakteru deště který se začíná měnit v krupobití nebo první sněžení. První dny již naznačují pokles teploty a definitivní příchod chladů, ale tyto období se střídají s krátkodobými návraty tepla, podobně jako teplé období na jaře. Daný měsíc je charakterizován nestabilitou počasí. Avšak čím je sušší a teplejší, tím je jasnější, že zima nastoupí později. Pozdní odlet ptáků předznamenává teplý podzim a mírnou zimu, avšak pozdní opadávání listů předznamenává rychlý nástup a tím i tvrdší zimy nebo špatné jaro a úrodu v příštím roce. V lidovém životě je daný měsíc dobou shrnutí uplynulého léta, kdy se vše, co se nashromáždilo uschovává do stodoly jako výsledek celoroční práce. V září ještě přes chlad okolní příroda stále zajišťuje jídlo a „hladové“ jarní měsíce jsou ještě vzdálené. Toto období představuje relativní klid. ¹¹⁵

111) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom II. Moskva: Progress, 1986. s. 60

112) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 481

113) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 359

114) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 728

115) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 62 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

Staroruština pro dané období používala především termín „вресень“. V českém jazyce se po jistou dobu používal podobný název „vřesen“ ovšem později se český jazyk uchytil k pojmenování „září“ které podle Guseeva je odvozené od staroslovanského názvu „зарев“. Tento název, pravděpodobně byl specifický pro dříve ruskojazyčné oblasti a název se používal v podobný čas jako obecně slovanský „серпень“ což potvrzují podobná jména měsíců, jež se zachovala pouze v dialektch ruského jazyka, např. заревник, зарничек, зарник, зорничек, светозарник atd.

Guseev se domníval, že „зарев“ není přímo spojen se slovesem „руен“ zdá se, že toto jméno je etymologicky spojeno s kořenem „zar“ z indoevropského „gher/ghar“ tedy blikat/ohně/záře/světlo. Je zajímavé, že „заревницы“ se na Rusi nazývají ohně, které byly zapalovány ráno pro mlácení na poli. Pokud je naše domněnka správná, stává se jasné, proč „зарев“ a „серпень“ označovaly tentýž měsíc, jelikož připadaly oba na období sklizně. Doplňme, že i české slovo „zářit“ znamená ve významu „jasné světlo“.¹¹⁶

9.1. вресень

Guseev popisuje „вресень“ jako obdobím kdy kvetl vřes.¹¹⁷ Krylov, Semjonov, Uspenskij, Šanskij ani Fasmer ovšem ve svých slovnících dané slovo více nespecifikují. Existuje však varianta v češtině „vresen“

Holubův slovník ale i slovník s Kopečným odděluje podstatné jméno „vřes“ a sloveso „vřešeti“. Důležité je poznamenat, že právě ono zmíněné sloveso má podle Holuba varianty s významy jako: „nahlas křičet“, „vřískati“ nebo „vřískot“.¹¹⁸ Společný slovník Holuba a Lyera dodává ještě variantu „vřeštět“.¹¹⁹ Rejzek ovšem slovesa „vřeštět“ a „vřískat“ odděluje, ovšem i tak na společný původ odkazuje.¹²⁰ Taková významová shoda by mohla odůvodnit proč například čeština byla schopná přejít od „vřesenu“ k „září“. Machek naproti tomu pouze zmiňuje možnou příbuznost s „březím“ ovšem nemůžeme vyloučit ani „praevropský“ původ slova.¹²¹

116) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

117) GUSEV, tamtéž, s. 105

118) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 338

119) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 471

120) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 791

121) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 702

9.2. ruský зарев а зарник

Šaur spojuje „зарев“ s českým "září", vytváří ho jako „za – ружьнь“, tedy měsíc „před rjüenom“. Šanskij, Semjonov nebo Krylov ovšem zmíněné slovo ani podobná neobsahuje. Oproti tomu Fasmerův slovník probírané slovo obsahuje a sám ho přiřazuje k 8. měsíci roku. Zároveň také zmiňuje českou variantu „září“ i „říjen“. Mimo to zmiňuje i arménské „arev“ s významem „slunce“. I meteorologické údaje potvrzují vyšší počet jasných dnů v tuto dobu než na podzim.¹²²

9.3. české září

Rejzek, Machek a Holub s Lyerem ve svém slovníku má pod slovem „září“ vypsáné staročeské tvary: „zářuj“, „zářij“ nebo „zářuj se“.¹²³ Má jít o spojení * za řujě, tedy „za říje“. Dále odkazuje ke slovu říjen. Holub se svém slovníku jde dál a určuje měsíc „září“ k 9. měsíci roku. Dále odkazuje na sloveso „řítí“ ve významu řvátí.¹²⁴ Slovník Holuba a Kopečného pak sdílí stejné informace jako od slovníku Holuba tak i druhého společného slovníku.¹²⁵

9.4. ЖОЛТЕНЬ

Od жѣтъ (podle žloutnutí listů) Ve všech námi vybranými českými a ruskými etymologických slovnících se pojem „žlutá“ či „жолтый“. Dále ony slovníky shodně popisují ono základové slovo jako všeslovanské, s příbuznými variantami např. v němčině: gelb, od *ghel-vo- atd. Žádný z použitých slovníků ovšem nedodává že by mohlo být použito jako varianta názvu měsíce.

10. měsíc roku

V daném měsíci jsou již zjevné známky blížící se zimy. Daný měsíc má ovšem charakter velmi nestálý. Pro dobytek jde přechod ze sezónního krmiva na zimní. Pro přírodu znamená postupný nástup zimy se zamrznáním řek, sněžením ale i s návraty pozdního léta. Ještě se nejedná o pravou zimu, ale pouze o její předzvěst, s mnoha příznaky, které ji charakterizují. S prvním dnem měsíce je spojeno první zazimování. Musí se opravit budovy, za zásobit se dřevem a sklízet poslední plody. V tomto období se častěji uzavírali manželství a zakládali nové rodiny.

122) ŠAUR Vladimír. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskij nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. s. 73
Dostupné z: <https://lnnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)

123) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 475

124) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 347

125) HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. s. 432

Ke konci měsíce přichází první tvrdé mrazy za doprovodu podzimních dešťů. Přichází den svatého Dimitrije, tedy 26. 10. V tento den lidé nejen předpovídají budoucnost, ale také přemýšlejí o minulosti. Vzpomínají na své zemřelé a slaví za ně pohřební obřady. Počasí v tomto období se v češtině označuje za „dušičkové“. ¹²⁶

Ve staroruštině se pro dobu desátého měsíce používaly hlavně názvy jako „руень“ a jeho pod varianty jako „рюин“, „рувень“. Je pravděpodobné předpokládat, že tato jména mají etymologickou spojitost s kořenovými pojmy „oheň“ a „červená barva“ a vznikla jako odraz pozorování sezónních změn v barvě plodů a listů. ¹²⁷

10.1. ruský руень

Krylov, Semjonov, Uspenskij nebo Šanskij bez záznamu. Slovník Fasmera obsahuje název měsíce „рюень“. Ten ovšem Fasmer připisuje k 9. měsíci roku ale zároveň uvádí český „říjen“ jako variantu onoho měsíce odkazující na „říjí“ jelenů. ¹²⁸

10.2. český říjen

Holub i Lyer nebo Kopečný ve svém slovníku českou variantu onoho názvu měsíce odůvodňuje jako variantu slova „řvátí“. Název vysvětluje jako měsíc, kdy jelení „říjí“. Rejzek souhlasně, pokud jde o slovo „říje“ odkazuje ke slovu „řvát“ a dodává staročeské varianty jako „řúje“ a „řúti“. ¹³⁰ Těžko lze v tomto případě souhlasit s Karmazinovým názorem že „ruen“ je odvozen od údajně žluté barvy ve spojení jako rujno vino. „Rujno“ by totiž mělo být správně interpretováno jako svěží, mladé víno nemajíc spojitost s konkrétní barvou. Machek vysvětluje český „říjen“ slovy: „*Jde o zpodstatnělé adjektivum řuj-ънь, od řuja, č. řlje: viz. Září!*“ ¹³¹

11. měsíc roku

Daný měsíc se nese ve znamení zápasu podzimu se zimou, během kterého se mrazy se sněhem střídají s obdobími tepla a dešťů. Předposlední měsíc roku poskytuje poměrně konkrétní pokyny pro budoucnost, a pokud pečlivě sledujeme fyzické projevy v tomto měsíci, můžete na jejich základě odvodit závěry nejen o nadcházející zimě, ale do určité míry i o budoucí úrodě. ¹³¹

126) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 57 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

127) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

128) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986. s. 532

129) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 612

130) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 532

131) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 72 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

Pro pozdní podzim a začátek zimy existovalo několik názvů. Prvním takovým se v staroruském jazyce bylo slovo „грудень“ dále se mohl tento měsíc nazývat jako: „листопад“, „студеный“ nebo „паздерник“ Později se všechna tato jména diferenciovala a přiřazovala k jednomu ze tří měsíců. Listopad se pro předposlední měsíc uchytily v češtině. Staroslovanské jméno pro říjen, „паздерник“, se zachovalo pouze v polštině „październik“. ¹³²

11.1. грудень

od „груда“ tedy hrudky zamrzlé půdy ¹³³ Semjonov a Uspenskij zmíněné slovo neobsahuje. Krylov i Šanskij obsahuje informaci o slově „груда“ ovšem zmínku o možném odkazu s názvem měsíce nezmiňuje. Fasmer ovšem pojem „грудень“ obsahuje a popisuje ho, jak v různých slovanských jazycích představuje buď 11. nebo 12. měsíc. Zmiňuje se o staročeské variantě „hruden“ jako 12. měsíc roku. Fasmer dále dodává, že měsíc by měl být pojmenován od „zmrzlých hrud země“. ¹³⁴ České varianty onoho názvu jsou pak „hruden“ a „hrudenc“ ¹³⁵

11.2. český hruden

Slovník od Holuba základové slovo „hrouda“ vztahuje k indoevropskému slovu *ghrend-, ve významu „hrubý“ nebo „veliký“. ¹³⁶ Rejzek ovšem pod praslovanským pojmem *gruda vidí již souvislost s významem „něco roztlučené“. Například zrno ale i šterk nebo písek. Dále dodává indoevropské: *g^hreu-d-, ve významu „rozemnout“ nebo „rozdrtit“. ¹³⁷ Společný slovník Holuba a Lyera slovo hrouda popisují jen velmi okrajově s tím, že se jedná o všeslovanské slovo, odvozené praslovanského základu zmíněného již Rejzkem. Zajímavá je zmínka Machka u pojmu „hrouda“ že sem snad i patří staročeský název „hruden“. Mělo jít o měsíc vkládaný mezi měsíc prosinec a leden, ovšem dodává že existují varianty kalendářů, které ho řadí mezi podzimní měsíce. I když původ není zcela jasný jeho nejvíce přijatelnou hypotézou se stává právě ona shoda s pojmem „hrouda“, kdy se má jednat o praslovanské slovo. ¹³⁸ Společný slovník výslovně uvádí praslovanské „grudzien“, jako měsíc s drsným počasím. Adjektivum Grudzisty právě ve významu drsný a hrbolatý. Slovník pak slovo srovnává s českým „hrouda“

132) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 106. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

133) GUSEV, tamtéž, s. 105

134) FASMER, Maksim. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka Tom I. Moskva.: Progress, 1986. s. 463

135) GUSEV, Viktor. O rekonstrukcii praslavjanskogo kalendarja. Moskva: Izdatelstvo Nauka. 1978. s. 137. Dostupné z: <https://shorturl.at/htGJS> (zobrazeno 29. 04. 2024)

136) HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937. s. 68

137) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 237

138) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 185

11.3. ruský листопад а листоной

Pokud přistoupíme na všeobecně přijímanou tezi, že název listopad je složeninou kořene list- a suffixu: -pad. Šanskij slovo list popisuje jako všeslovanský výraz s příklady například z litevštiny kde slovo „laiska“ má stejný význam. Slovník od Fasmera obsahuje i výraz „листопук“. Má se jednat o 5. měsíc roku a podobně jako listopad je složeninou dvou slov.¹³⁹ „List“ a „pukat“ Uspenskij, Semjonov a Krylov nemají ve svých slovnících zmíněná slova ani žádná další která by mohla pomoci při určování jejich významů.

11.4. český listopad

V českém jazyce existovalo hned několik variant listopadu. Mezi ně například: „listoprch“, „padolist“, nebo „listočný“¹⁴⁰ Holub ve slovnících s Lyerem i Kopečným název listopad zmiňuje pod slovem „list“ a shodně ho dělí na „list“ a „pád“, tedy popis skutečnosti, kdy listí padá směrem dolů. Rejzek se ve svém slovníku k názvu listopadu výslovně nevyjadřuje. Machek pak listopad zmiňuje opět pod pojmem „list“ ovšem nic víc nedodává.¹⁴¹

11.5. паздерник

Guseev za motivované slovo považuje: „паздер“ ve významu toho, co zůstalo po vymletí obilí. Nejčastěji pak kusy lýka a uschlé rostliny.¹⁴² Krylov, Semjonov, Šanskij ani Uspenskij ve svých slovnících ovšem zmíněné slovo nemají. Jediný slovník od Fasmera obsahuje slovo „паздер“ a májit o stonky slámy a jiných trav nebo konkrétně o len a konopné koudele. V textu je dodána i česká varianta slova tzv. „pazdeří“.¹⁴³

Etymologický slovník Jiřího Rejzka obsahuje podobné „pazdeří“ kdy zmíněné slovo popisuje následovně: „dřevnaté úlomky stonku lnu, které se při tření odstraňují“. Slovo má vycházet ze spojení *paz-, ve významu pozdě nebo můžeme říci posle a ze slova *derti, tedy dřít. Původní význam tedy znamená to, co zbude při tření lnu. Další slovo, které takto vzniklo jsou uváděny tzv. „pačesy“.¹⁴⁴

139) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom II. Moskva: Progress, 1986. s. 501

140) GUSEV, Viktor. O rekonstrukcii praslavjanskogo kalendarja. Moskva: Izdatelstvo Nauka. 1978. s. 137. Dostupné z: <https://shorturl.at/htGJS> (zobrazeno 29. 04. 2024)

141) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 335

142) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 105. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

143) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986. s. 185

144) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 502

S tím souhlasí i slovník od Machka a společný slovník Holuba a Kopečného. Machek pak dodává lidové pojmenování např. chudobince jako „parderák“ anebo domek přímo uzpůsobený na skladování lnu: pazderna.¹⁴⁵ Slovník Holuba a Lyera posléze ještě dodávají, že pazdeři neboli pazderna znamená „to, co zbude po zedraní“. Slovník ovšem na místo lnu zmiňuje peří.¹⁴⁶ Slovník od Holuba slovo „pazdeři“ naproti tomu uvádí ve skupině s předložkou paz-, jelikož mají mít podobný původ. Například zmíněné „pačesy“ nebo „parzneht“

12. měsíc roku

Poslední měsíc roku je obvykle studený a sněžný doprovázený jinovatkami. Slunovrat, ač neznámý přesně, se připomíná na 24.-25. daného měsíce. Od daného data začíná opětovně více svítit slunce a přichází postupné prodloužení dne. Doprovázené svátky jsou plné znamení a pověr, včetně právě věštění příštího počasí a úrody.¹⁴⁷

Staroruské jméno pro poslední měsíc, „студень“, se zachovalo pouze v ruském lidovém slovníku Даль, a odkazuje na leden v běloruském kalendáři „студзень“. ¹⁴⁸ Český kalendář 12. měsíc nazývá prosincem, který jsme již zmínili dříve.

12.1. студень

Krylov sice nezmiňuje že by význam chladu koreloval s možným názvem měsíce, ovšem zajímavé je, že ruské sloveso „студить“. U Semjonova a Uspenského zase je vypsáno slovo стыд“ které vychází ze stejného základu ovšem s rozdílem významu kdy chlad se změnil na pocit strachu. Fasmer nebo také Šanskij sice probíraný výraz znají jako „студень“ ovšem spojitost mezi tímto slovem a názvem měsíce chybí. Ve slovníku se nalezený výraz popisuje jako „to, co vychladlo“ ¹⁴⁹

Motivované slova můžeme dohledat i mezi českými slovníky pod pojmem: „studený“. V Holubově slovníku neobjevuje a ve společném slovníku s Lyerem Je popsán velmi okrajově se smyslu studený od „stydnouti“ ¹⁵⁰ tak slovník od Rejzka vysvětluje, že druhotným významem bylo „ledový“. Praslovanské *studenъ je vlastně příčestí trpné od již nedochovaného slovesa od jehož je odvozeno *studiti.

145) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 439

146) HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. s. 336

147) RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 77 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02.05.2024)

148) GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. s. 106. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

149) FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar russkogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986. s. 787

150) HOLUB, LYER. Tamtéž, s. 420

Dále Rejzkův slovník dodává, že etymologie onoho slova není spolehlivá a pojí se jak s indoevropským *(s)teud-, tedy něco někam strkat, tlouci tak s více přijatelným slovem dochované v řečtině a to „stýks“, ve významu chlad a nenávisť. To může odkazovat na tvrdá přírodní podmínky ke konci roku.¹⁵¹ Machek ale i Holub s Kopečným ve svém slovníku zase upoutají pozornost dochovanou variantou srbocharvátského „*studen listopad*“.

12.2. солонворот

Zde přichází varianta motivace, kdy se po onom významném svátku mohl pojmenovat celý měsíc. Machek zmiňuje obtížnost konkrétního vyložení samotného pojmu slunce. Uvádí, že jako neutrum mohlo znamenat předmět náboženské úcty, něco jako božstvo. Jako femininum nebo maskulinum bylo zase slunce označováno za partnera k ovšem povětšinou mužskému měsíci. Slovník Holuba a Kopečného upozorňují že se jedná o složeninu „Slunce a návratu“. ¹⁵² Mezi ruskými etymologickými slovníky se ovšem zmíněná varianta, leč se jedná o variantu ruského názvu měsíce, nevyskytují. Výjimkou je i v tomto případě slovník od Fasmera, který se o daném názvu pouze zmiňuje. Krylov například ve svém slovníku pod výrazem „солнце“ vysvětluje že má stejný kořen jako latinské „sol“. ¹⁵³ Například ještě u Uspenského je zmínka, kdy současný výraz je původně zdobnělinou od praslovanského „солнь“ ¹⁵⁴

151) REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. s. 670

152) MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010. s. 339

153) KRYLOV, Grigorij. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Petrohrad: Poligrafuslugi, 2005. Dostupné z: <https://shorturl.at/emrOT> (18.4.2024)

154) USPENSKIJJ, Lev. Pochemu ne inache? Etimologičeskij slovar shkolnika. AST, 2017. dostupné z: <https://shorturl.at/inBCX> (18.4.2024)

Závěr

Jazyk jako živý organismus není pouze nositelem veškerých lidských hodnot a myšlenek, ale také jejich tvůrce, který jim dává tvar a přivádí je k životu. Pokud člověk není schopen přesně pojmenovat to co by potřeboval, trpí a nikdy se nebude cítit zcela šťastný. Jazyk se zároveň mění společně s lidskou společností a dokud budeme žít my, jako společnost, bude také žít i náš jazyk. Cílem této bakalářské práce bylo vyhledat a prozkoumat původ českých a ruských názvů měsíců a poté porovnat dosažené výsledky. Zkoumané názvy měsíců vykazovaly různé odlišnosti, ale zároveň i podobné rysy.

Co do historického vývoje názvů měsíců v ruském prostředí se ukázalo, že zatímco Bulharští písaři byly formovány cyrilometodějskou školou, která se zaměřovala na šíření křesťanského učení. A tedy se objevují vedle křesťanských názvů také názvy starobulharské. Na staré Rusi, kde boj proti pohanství se zde vedl intenzivněji znamenalo, že bylo nemožné začleňovat jakékoli pohanské prvky do místní křesťanské kultury. Z toho důvodu, pokud mluvíme o předkřesťanských názvech na Rusi, je pravděpodobné, že pocházejí z bulharského prostředí. Je ovšem jisté, že východní Slované měli svá vlastní jména pro měsíce a pravděpodobně byla podobná těm, která známe z bulharských pramenů, protože i tyto názvy mohou pocházet z doby slovanské jednoty. Vědecká přesnost nám však nedovoluje tyto domněnky jednoznačně potvrdit či vyvrátit na základě písemných nebo folklorních zdrojů. Jakýmkoliv způsobem, liturgická literatura spadá do té části staroruského písemného dědictví, kde se samostatná ruština ještě nevyvinula. Ruské varianty názvů měsíců se tedy s největší pravděpodobností utvářely a užívaly už vedle těch křesťanských a byly známy více na venkově než ve městech, kdy za vlády Petra I. Velikého je již jasné že ruský stát dává přednost měsícům křesťanským.

V českém prostředí byla situace odlišná, ne-li opačná. V češtině se nikdy neprosadila varianta latinských názvů a za národního obrození, kdy byla snaha nacházet své národní kořeny, mohly vyústit i v upevnění oněch „výslovně českých“ variant měsíců, ostatně čeština není jediný slovanský jazyk, který dodnes používá své vlastní názvosloví.

Praktická část byla zaměřená především na systematický rozbor jednotlivých názvů. Ukázalo se, že Každý měsíc v kalendářním cyklu nese v sobě onu unikátní sémantickou a historickou hodnotu. Některé názvy měsíců pak mají více než jednu uspokojivou interpretaci, které nabízí nejen jazykovědcům ale i folkloristům či historikům zajímavou formu, jak lépe poznat uvažování a hodnoty našich jazykových předků. Během analýzy jsme se zaměřili na identifikaci fundovaných slov, které zároveň nám napovídají i o motivacích a významech jednotlivých názvů. Zvláštní pozornost byla pak věnována potenciálním paralelám a odlišnostem mezi názvy v češtině a ruštině. České názvy měsíců totiž ne v jednom případě se shodovali s variantami ruskými, i přes skutečnost že tyto dva jazyky od sebe dělí víc jak tisíc let lidských dějin.

Cílem této práce bylo nejen prostudovat a porovnat původ českých a ruských názvů měsíců v roce, ale také osvětlit jejich historický a kulturní kontext. Právě kontext předurčoval motivovanost oněch názvů. Můžeme tedy říci, že dominantně šlo o snahu pojmenovat a definovat názvy měsíců na základě změn v přírodě, životního cyklu živočichů a cyklu zemědělských prací. Šlo tedy o snahu co nejvíce zjednodušit dorozumívání se při organizování cyklických celoročních prací. Řada podob, které jsme uvedli, ukazuje, že jména měsíců jsou ovlivňována lidovými výklady. Zároveň netvrdíme, že práce obsáhla všechny možné varianty názvů, jsou zde pouze ty, které jsme objevili při sběru dat. Soudíme také, že pouze komplexním přístupem je možné dospět ke správnému chápání skutečného vzniku těchto jmen.

Резюме

Цель этой работы — исследовать и сравнить происхождение чешских и русских названий месяцев, анализируя их этимологию в контексте истории и культуры. Работа опирается на доступные этимологические словари, научные статьи и исторические источники, чтобы обеспечить максимально полный и объективный анализ проблемы. Практическая часть фокусируется на анализе чешских и русских названий месяцев и их связи с доминирующими явлениями или особенностями природы и человеческой деятельности, связанными с конкретными периодами года. Исследуется, как изначальные предхристианские названия соотносятся с христианскими календарями, учитывая различия в этимологии и исторические мотивации.

Зимние месяцы в предхристианском календаре, вероятно, основывались на ожидании перехода от темноты к свету. Первый месяц года, русский "просинец", указывает на появление большего количества света, что соответствует периоду зимнего солнцестояния. Чешский "prosinec" имеет аналогичную этимологию, но в современном календаре это 12-й месяц года. Второй месяц, чешский "leden", указывает на появление льда, а русский "сечень" может быть связан с рубкой деревьев, что является зимней деятельностью. "Лютый" означает жестокость или суровость, типичные для зимних месяцев.

Весенние месяцы символизируют переход от зимы к весне, время обновления и роста. Третий месяц, русский "березень", указывает на цветение берез, а чешский "březen" также может быть связан с этим деревом или с беременностью. Четвертый месяц, чешский "duben", указывает на рост дубов, а русский "травень" — на начало роста травы.

Летние месяцы характеризуются теплой погодой и обильной растительностью. Шестой месяц, русский "червень", может указывать на активность насекомых или использование червей для производства красного красителя. Чешский "červen" также связан с червями, использовавшимися для красного барвника. Седьмой месяц, русский "липень", указывает на цветение лип, а чешский "červenec" продолжает тему червей, вероятно, ссылаясь на красный цвет.

Осенние месяцы представляют переход от лета к зиме и характеризуются сбором урожая и подготовкой к зиме. Девятый месяц, чешский "září", указывает на яркий свет, а русский "вресень" может быть связан с вереском или шумом, связанным с приходом осени. Десятый месяц, русский "руень", и чешский "říjen" связываются с брачным периодом оленей, а одиннадцатый месяц, чешский "listopad", и русский "листопад" указывают на опадание листьев.

Последний месяц года, чешский "prosince", представляет начало зимы с холодной погодой и снегом. Русский "студень" указывает на холод и мороз, что характерно для этой части года. Оба названия отражают конец календарного года и переход к зимнему периоду.

Этот анализ показывает, что чешские и русские названия месяцев имеют богатые этимологические корни, связанные с природными явлениями, сельскохозяйственными занятиями и традиционными ритуалами. Исследование этих названий дает более глубокое понимание связи между языком, культурой и природной средой, раскрывая исторические связи между различными народами и их календарными системами.

Literatura

České tituly:

BACHMANNOVÁ, Jarmila. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002.

BĚLIČ J. Malý staročeský slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

HAUSER, Přemysl. Nauka o slovní zásobě. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HOLUB, Josef. Stručný slovník etymologický jazyka československého. 2. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1937.

HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.

HOLUB, Josef, Stanislav LYER a Ivan LUTTERER. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. 2. vyd. Praha: SPN, 1978.

MACHEK, Václav. Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd. Praha: NLN, 2010.

NIEDERLE, Lubor. Slovanské starožitnosti Oddíl kulturalni, díl III, sv. 2. Praha: Česká univerzita a Česká akademie, 1925, s. 747 Dostupné z: <https://shorturl.at/qsuKY> (zobrazeno 04. 03. 2024)

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Praha: Paseka. 1996. Dostupné z: <https://shorturl.at/djnLX> (zobrazeno 02. 05. 2024)

REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. 3. vydání. Praha: Leda, 2015.

VYDRA, Zbyněk; ŘOUTIL, Michal; KOMENDOVÁ, Jitka; HLOUŠKOVÁ, Kateřina a TĚRA, Michal. Dějiny Ruska. Vydání druhé. Dějiny států. Praha: NLN, 2022.

Ruské tituly:

DJAKON, Grigoriev. Ostromirovo evangelium. 1056, ob. Dostupné z: <https://shorturl.at/duwY0> (zobrazeno 04. 03. 2024)

DOLGOV, Vladim. Slavjanskije nazvanija mesjacev v Drevnejj Rusi. Petrohrad: St Petersburg State University. Dostupné z: <https://shorturl.at/imBJ4> (12. 02. 2024)

FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar ruskogo jazyka Tom I. Moskva.: Progress, 1986

FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar ruskogo jazyka Tom II. Moskva: Progress, 1986

FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar ruskogo jazyka Tom III. Moskva: Progress, 1986

FASMER, Maksim. Etimologičeskijj slovar ruskogo jazyka Tom IV. Moskva: Progress, 1987

FEDOROVA, Marija. Grafiko-orfografičeskije osobennosti Galickogo evangelija. Moskva: Institut Ruskogo Jazyka, 2019. Dostupné z: <https://shorturl.at/afxQZ> (zobrazeno 04. 03. 2024)

GUSEV, Viktor. Očerki slavjanskoj kultury. Sankt-Peterburg: ROSSIJSKIJ INSTITUT ISTORII ISKUSSTV. 2012. Dostupné z: <https://lnnk.in/dehO> (zobrazeno 04. 03. 2024)

- GUSEV, Viktor. O rekonstrukcii praslavjanskogo kalendarja (K probleme etnogeneza slavjan). Moskva: Izdatelstvo Nauka. 1978. Dostupné z: <https://shorturl.at/htGJS> (zobrazeno 29. 04. 2024)
- KARAMZIN, Nikolaj. Istorija gosudarstva Rossijskogo. Cankt Peterburg: Ejnerling. 1842. Dostupné z: <https://shorturl.at/yGU15> (zobrazeno: 29. 04. 2024)
- KRYLOV, Grigorij. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Petrohrad: Poligrafuslugi, 2005. Dostupné z: <https://lexicography.online/etymology/krylov/> (18. 04. 2024)
- LIHAČEV, Dimitrij. Povest vremenych let. Pamjatniki literatury. Moskva: 2003 Dostupné z: <https://shorturl.at/dJT16> (zobrazeno 25. 04. 2024)
- LOSEVA, Olga. Russkie mesjaceslovy XI–XIV vekov. Moskva: Pamjatniki Istoričeskoj mysli, 2001 Dostupné z: <https://shorturl.at/bfAB7> (zobrazeno 04. 03. 2024)
- RYŽENKOV, Georgij. Narodnyj mesjaceslov. Moskva: Sovremenik. 1991. s. 18 Dostupné z: <https://shorturl.at/gpuAE> (zobrazeno 02. 05. 2024)
- SEMJONOV, Anton. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Moskva: JUNVES, 2003. Dostupné z: <https://lexicography.online/etymology/semyonov/> (18. 04. 2024)
- SHANSKIJJ, Nikolaj. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Moskva: Prozerpina, 1994 Dostupné z: <https://lexicography.online/etymology/shansky/> (18. 04. 2024)
- ŠAUR Vladimir. K voprosu o rekonstrukcii praslavjanskich nazvanij mesjacev. Etimologija. 1973. Dostupné z: <https://lnk.in/dchR> (zobrazeno 04. 03. 2024)
- USPENSKIJJ, Lev. Pochemu ne inache? Etimologičeskij slovar shkolnika. AST, 2017. dostupné z: <https://lexicography.online/etymology/uspensky/> (18. 04. 2024)
- Zografskoe Evangelie. Zografskoj monastyr: 11. století. s. 299 ob. Dostupné z: <https://shorturl.at/dtyR0> (zobrazeno 29. 04. 2024)
- Polské tituly:
- MOSZYŃSKI, Kazimierz. Kultura ludowa słowian t. II, cz. 1. Krakov: Polska akademja umiejętności. 1934. s. 142 Dostupné z: <https://shorturl.at/acGNX> (Zobrazeno: 29. 04. 2024)